

Nr 191.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk; given Stockholms slott den 24 februari 1927.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Johan C. W. Thyren.

F ö r s l a g
till
L a g
angående uppsikt å vissa jordbruk.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Är brukningsdel av den beskaffenhet och omfattning och tillhör den sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland, Dalarne och Värmland eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare, skall uppsikt hållas däröver att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll.

2 §.

Är brukningsdel utarrenderad, skall, där ej sådant fall är för handen, varom i 9 § första stycket sägs, vad i denna lag stadgas äga tillämpning allenast beträffande nödiga byggnader.

3 §.

Till vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruk.

Ej heller skall såsom vanhävd anses att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehörlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning.

4 §.

För uppsiktens utövande tillsätter Konungen för varje län eller, där så finnes lämpligt, för två eller flera län en jordbrukskommission, bestående av ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses för en tid av tre år.

Kommissionen har att ställa sig till efterrättelse det reglemente, som Konungen fastställer efter det kommissionen avgivit förslag samt landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott däröver blivit hörda.

5 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest kommissionen finner skälig anledning antaga, att brukningsdel är utsatt för vanhävd, äger kommissionen till företagande av syn å brukningsdelen förordna tre gode män, vilka utses bland dem, som i orten äro valda till nämndemän eller till ledamöter i ägodelningsrätt eller till gode män vid lantmåteriförrättning. Till syneman må ock, där så finnes lämpligt, väljas lantbruksingenjör eller jordbrukskonsulent.

De sålunda utsedda synemännen skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

6 §.

Finner kommissionen efter övervägande av synemännens utlåtande, att vanhävd föreligger, skall kommissionen med ägaren söka träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skall angivas, vilka särskilda åtgärder det åligger ägaren att vidtaga, ävensom ifråga om varje särskild åtgärd utsättas den tid, inom vilken åtgärden skall vara fullgjord.

Kan ej sådan överenskommelse träffas eller fullgör ej ägaren sitt åtagande, äger kommissionen vid rätten i den ort, där fastigheten är belägen, anhängiggöra och utföra talan mot ägaren.

7 §.

Har jämlikt 6 § talan blivit instämd till rätten, äger rätten föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren för en var av åtgärderna viss tid, högst fyra år, inom vilken åtgärden skall vara fullgjord.

Försittes sådan tid, äger rätten på yrkande av kommissionen giva ägaren det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande, som med avseende å brukningsdelens skick då må finnas erforderligt.

8 §.

Eftersättes åtgärd, för vars fullgörande tid blivit bestämd jämlikt 6 § eller 7 § första eller andra stycket, skall, där ägaren är bolag eller förening, en var, som under den föresatta tiden enligt stadgande i lag ägt företräda bolaget eller föreningen, dömas att böta minst två hundra, högst fem tusen kronor; dock vare den, som finnes ej hava i avsevärd grad bidragit därtill att åtgärden icke blivit fullgjord, från ansvar fri. Är ägaren enskild person, skall vad nu är sagt om företrädare för bolag eller förening äga motsvarande tillämpning å honom och den eller dem, som enligt stadgande i lag må hava företrätt honom.

9 §.

Upplåtes brukningsdel på arrende efter det densamma varit föremål för syn, varom ovan sagts, är ägaren ansvarig för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävden.

Har efter sådan syn brukningsdel genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, är ändock förre ägaren ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävden, där ej med kommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av nye ägaren. Vad nu stadgats om förre ägarens ansvarighet för vanhävdens avhjälpande medför ej befrielse för nye ägaren från den ansvarighet för vanhävden, som jämlikt denna lag må åligga honom.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpande av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å fastigheten, som därför erfordras.

10 §.

Anser kommissionen, att tillämpning av den i 8 § stadgade bötespåföljd bör äga rum, skall kommissionen uppdraga åt allmän åklagare att utföra åtalet. Utan uppdrag, som nu sagts, må dylikt åtal ej anhängiggöras av allmän åklagare.

11 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan och må i händelse av bristande tillgång till deras gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

12 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Har åtagande enligt 6 § eller föreläggande enligt 7 § ägt rum, är jordägaren skyldig att gälda kostnaden för den i ärendet enligt 5 § förrättade syn.

13 §.

Mål, som enligt denna lag anhängiggöres vid domstol, skall behandlas i den för brottmål stadgade ordning; skolande om fullföljd av kommissionens talan mot hovrätts utslag gälla vad i 30 kap. 6 § 3 mom. rättegångsbalken är föreskrivet rörande allmänt åtal.

14 §.

Brukningsdel må tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte, om Konungens befallningshavande efter kommissionens hörande prövar det nödigt.

Prövas i annat fall än i 3 § andra stycket sägs synnerliga skäl föreligga, att brukningsdel sammanslås med annan, äger ock Konungens befallningshavande efter kommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende, som nu sagts, må klagan föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1928. Dock må lagen ej tillämpas, där brukningsdel är genom avtal, träffat före nämnda dag, till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten. Ej heller äger lagen tillämpning med avseende å jord, varå redan vid lagens ikraftträdande jordbruket var fullständigt förfallet.

Lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland skall upphöra att gälla den 1 januari 1928, dock att den fortfarande skall tillämpas dels i fråga om sådana brukningsdelar, å vilka den nya lagen i följd av vad i föregående stycke stadgats ej är tillämplig, dels ock å mål, som före den 1 januari 1928 anhängiggjorts eller som där-efter anhängiggöras på grund av att ägaren eftersatt vad han före sagda dag åtagit sig eller förklarats skyldig utföra.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagen den 25 juni 1909, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 3 december 1926.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETTERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Thyrén:

»I sitt den 27 oktober 1904 avgivna betänkande framlade den s. k. norrlands-kommittén förslag dels till särskild arrendelag, avseende den i trävaruindustriens besittning varande jordbruksjorden i Norrland och Dalarne, dels ock till lag i syfte att förhindra vanhävd av samma jord. Med arrendelagen avsågs att bereda en säkrare ställning för de arrendatorer, vilka innehade jord, tillhörig sågverksbolag eller andra idkare av trävaruindustri. Ändamålet med vanhävdslagen var att förebygga de sociala och ekonomiska olägenheter, som vore förbundna med att gammal jordbruksjord genom ägarens försummelse, likgiltighet eller övervägande intresse för annan förvärvsverksamhet råkade i sådan vanhävd, att dess avkastningsförmåga såsom jordbruk för framtiden äventyrades. En särskild anledning att sammanställa den föreslagna vanhävdslagen med genomförandet av arrendelagen fann man däri, att jordägarna kunde befaras finna den senare för sig så betungande, att de hellre nedlade jordbruket å sina fastigheter än underkastade sig att avsluta arrendeavtal enligt den nya lagen.

*Norrlands-
kommittén.*

På grundvalen av dessa förslag utarbetades sedermera förslag dels till lag innefattande särskilda bestämmelser om arrende av viss jord inom Norrland och Dalarne dels ock till lag angående förekommande av vanhävd å jordbruk i Norrland och Dalarne, vilka förslag genom propositioner (nr 10 och 148) förelades 1907 års riksdag. Arrendelagsförslaget var i väsentliga delar överensstämmande med kommitténs förslag. Förslaget till vanhävdslag innefattade däremot, i överensstämmelse med en inom kommittén avgiven reservation, en omläggning i viss mån av principiell art, i det att enligt förslaget lagen skulle avse all i enskild ägo varande jord inom de trakter, där arrendelagen skulle hava giltighet. Lagutskottet förklarade sig icke kunna i oförändrat skick tillstyrka förslaget till vanhävdslag utan framlade i sitt utlåtande (nr 61) ett förslag, som i huvudsak överensstämde med kommitténs. I första

*Riksdagen
1907.*

kammaren avsges utskottets förslag beträffande vanhävdslagen, medan andra kammaren godkände detsamma. Även förslaget till arrendelag föll på första kammarens avslag.

*Riksdagen
1908.*

Vid 1908 års riksdag återkom Kungl. Maj:t med ett nytt i vissa avseenden modifierat förslag till norrländsk arrendelag (proposition nr 68). Däremot förelades riksdagen icke någon proposition med förslag till vanhävdslag. Dåvarande departementschefen anförde härutinnan, att det måhända mest talande skälet för antagande av en vanhävdslag eller de verkningar, den speciella arrendelagens tillämpning kunde antagas medföra, betydligt förlorade i styrka, därest arrendelagen erhöles det från de allmänna arrendebestämmelserna mindre avvikande innehåll, som denna gång föreslagits. De skiljaktigheter, som kvarstode, syntes i allmänhet vara så betingade av de särskilda förhållandena i Norrland och Dalarna, att man syntes kunna med fog förvänta, att en jordägare endast i sällsynta undantagsfall skulle föredraga att låta jordbruket ligga fullständigt nere framför att utarrendera detsamma. Lagutskottet tillstyrkte i huvudsak förslaget antagande. I en vid utskottets utlåtande fogad reservation av utskottets ledamöter från andra kammaren uttalades emellertid, att en lag angående förekommande av vanhävvd vore ett nödvändigt komplement till arrendelagen. Sistnämnda lag borde antagas allenast under förutsättning, att ett genom enskilda motioner för riksdagen framlagt förslag till vanhävdslag bleve godkänt. Andra kammaren beslöt i enlighet med detta yrkande att godkänna arrendelagsförslaget allenast under nyss angivna förutsättning. Som emellertid förslaget till vanhävdslag avsges av första kammaren, föll även arrendelagsförslaget vid denna riksdag.

Utlåtanden

Sedan departementschefen därefter begärt yttrande från landshövdingarna i de sex nordligaste länen, huruvida förhållandena i dessa län syntes göra det önskligt, att för länen utfärdades särskilda bestämmelser om arrende av jord och åtgärder till förekommande av jordbrukets vanhävvdande, anförde landshövdingarna i gemensamt utlåtande, att det utan tvivel vore i hög grad önskligt, att en lagstiftning om arrende ägde rum i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag, som förelagts 1907 års riksdag. Emellertid ansågo landshövdingarna, att, om en sådan lagstiftning komme till stånd, det vore av nöden, att densamma förbundest med bestämmelser, vilka betryggade, att med lagen uppnåddes åsyftad verkan och att jordbruket å den i trävaruindustriens besittning varande jorden upprätthölles.

*Riksdagen
1909.*

Slutligen framlade vid 1909 års riksdag Kungl. Maj:t i proposition (nr 154) förslag till dels »lag om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna» dels ock »lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna». Sistnämnda förslag hade därvid erhållit sådan avfattning, att lagen allenast skulle suppleras arrendelagen och äga den innebörd att sådana jordbruk, därå arrendelagen skulle vara tillämplig i händelse de utarrenderades, men som icke på sådant sätt upplättes, icke finge nedläggas utan fortfarande skulle uppehållas såsom jordbruk. Lagen skulle alltså avse endast bolag eller skogspekulant tillhörig fastighet, som icke vore utarrenderad enligt den norrländska

arrendelagen. Lagutskottet anslöt sig i sitt utlåtande (nr 64) till Kungl. Maj:ts förslag. I en reservation vidhölls den tidigare av andra kammaren intagna ståndpunkten att något undantag från vanhävdslagens tillämplighet ej skulle medgivas med avseende å utarrenderade fastigheter. I en annan reservation föreslogs, att, därest fastighet vore utarrenderad enligt den norrländska arrendelagen, vanhävdslagen skulle vara tillämplig allenast i den mån jordägaren vore enligt arrendelagen ansvarig för vidmakthållande av fastighetens tillhörigheter. Vid behandlingen i riksdagen biföll första kammaren utskottets förslag, under det att andra kammaren antog det förslag, som innefattades i den förra av nämnda reservationer. I anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut avgav lagutskottet i memorial nr 74 ett sammanjämningsförslag, som innefattade godkännande av det i den senare av reservationerna framförda förslaget. Detta sammanjämningsförslag antogs av riksdagen.

I enlighet med riksdagens beslut utfärdades den 25 juni 1909 lag om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne och lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne. Dessa lagar äro, uppsiktslagen med vissa ändringar, vartill jag senare skall återkomma, fortfarande gällande. Enligt sistnämnda lag, vilken till en början gällde för de fyra nordligaste länen samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län, skulle enligt lagens ursprungliga lydelse beträffande vissa fastigheter å landet inom lagens tillämplighetsområde uppsikt hållas däröver att jordbruket å fastigheterna icke nedlades eller ägor och byggnader eljest så vanvårdades, att jordbrukets vidmakthållande därigenom äventyrades. De fastigheter, som beröras av denna uppsikt, äro sådana, å vilka åker och äng finnas i den omfattning, att självständigt jordbruk kan å dem idkas, och som tillhöra bolag, förening för ekonomisk verksamhet eller person, vilken uppenbarligen besitter fastigheten för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma. Är emellertid en fastighet av nu nämnt slag utarrenderad i enlighet med lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, skall lagen äga tillämpning endast i den mån jordägaren är enligt nämnda lag ansvarig för vidmakthållande av fastigheten. Från förbudet att nedlägga jordbruket å en äga gjordes i lagen enligt dess ursprungliga lydelse undantag för det fall, att ägan till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad äbo. För utövandet av den i lagen avsedda uppsikten skall i varje län finnas en jordbrukskommission, bestående av ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses av Kungl. Maj:t för en tid av tre år. Om på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommissionen finner anledning antaga, att ett jordbruk är utsatt för sådan vanhävd, som avses i lagen, äger kommissionen föranstalta om syn å jordbruket genom särskilt förordnade synemän. Dessa skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande finnas nödvändiga. Finner kommissionen på grund av synemännens utlåtande, att vanhävd före-

1909 års
uppsiktslag.

ligger av sådant slag, att den faller under uppsiktslagen, har kommissionen först att söka träffa skriftlig överenskommelse med jordägaren att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga i överenskommelsen angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande. Kan dylik överenskommelse ej träffas eller fullgör jordägaren ej sitt åtagande, skall kommissionen vid domstol anhängiggöra talan mot jordägaren. Domstolen äger då föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren viss skälig tid, dock ej över fyra år, inom vilken de föreskrivna åtgärderna skola vara vidtagna. Verkställas ej dessa åtgärder inom den bestämda tiden, äger domstolen på jordbrukskommissionens yrkande giva jordägaren nytt föreläggande. Försummelse från jordägarens sida att efter överenskommelse med kommissionen inom viss tid utföra angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande eller underlåtenhet att verkställa av domstolen föreskrivna åtgärder medför bötesansvar.

*Norrländska
arrende-
lagen.*

Arrendelagen, vilken i sin ursprungliga avfattning hade samma giltighetsområde som uppsiktslagen, skall äga tillämpning, där arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar och jorden vid arrendeavtalets ingående ägdes av bolag eller ekonomisk förening eller av enskild person, vilken icke var mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Mellan arrendelagen och uppsiktslagen föreligger alltså en viss olikhet i fråga om bestämmandet av den jord, varå den ena eller den andra lagen skall äga tillämpning.

Genom lagar den 10 maj 1912 utsträcktes tillämpningen av arrende- och uppsiktslagarna jämväl till de delar av Gävleborgs län, där de ej förut voro gällande.

*Undersök-
ning av
norrlands-
lagstiftningens
verk-
ningar.*

Redan kort tid efter det lagarna trätt i tillämpning framkommo i riksdagen förslag om ändringar i desamma och om undersökning av deras verkningar, utan att dock dessa förslag ledde till någon riksdagens åtgärd. Sedan emellertid 1915 års riksdag gjort framställning om en dylik undersökning, erhöilo härads-hövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson uppdrag att inom justitiedepartementet biträda med verkställande av undersökningen. De avlämnade den 10 november 1921 betänkande i ämnet.

*Jordunder-
sökningen
1911.*

Dessförinnan hade den s. k. jordundersökningen, vilken den 30 december 1911 tillsatts för att undersöka omfattningen av bolags och större enskilda jordägares jordförvärv i mellersta och södra delarna av riket, i sitt den 30 december 1915 dagtecknade betänkande angående jordförhållandena i Värmlands län hemställt, bland annat, att en social arrendelagstiftning måtte för hela riket komma till stånd. Vidare föreslogs, att i avvaktan härpå den norrländska arrendelagen med vissa modifikationer måtte omedelbart utsträckas att gälla även för Värmlands län och att följaktligen även den kompletterande uppsiktslagen skulle omfatta nämnda län. Detta förslag ledde emellertid endast till uppsiktslagens utsträckande till att gälla även Värmlands län. Lag av

detta innehåll utfärdades den 2 maj 1917. I samband härmed erhöll 1909 års uppsiktslag den ändrade rubriken lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland. Nu omförmälda lagändring medförde alltså, att de territoriella områdena för den speciella arrendelagen och för uppsiktslagen icke längre sammanfalla.

Jämsides med strävandena att få till stånd en reviderad uppsiktslag och att utsträcka lagens giltighetsområde fortgingo emellertid ansträngningar att er-
 hålla en mer omfattande vanhävdslagstiftning. Sålunda hemställdes i en motion vid 1916 års riksdag om utredning och förslag angående de åtgärder, som kunde finnas lämpliga till hämmande av den alltmera gängse förstöringen och vanhävderna av åker, äng, skog och byggnader å jordegendom i riket genom s. k. egendomshandlare. I enlighet med denna hemställan beslöt riksdagen göra framställning i ämnet till Kungl. Maj:t.

Riksdagarna 1916—1920.

Vid riksdagarna 1917—1920 framfördes motionsvis yrkanden om en hela landet omfattande vanhävdslag samt om vissa andra åtgärder till förekommande av vanhävd. Ingen av dessa motioner föranledde dock någon riksdagens åtgärd.

Emellertid hade den 29 november 1918 tillsatts den s. k. jordkommissionen, åt vilken uppdragits, bland annat, att verkställa utredning rörande omfattningen av bolags jordförvärv och enskilda personers större jordinnehav särskilt i mellersta och södra delarna av riket samt i vad mån berörda jordförvärv i olika avseenden kunde anses verka avsevärt till men för jordbrukets utveckling och ortsbefolkningens berättigade intressen. Det av kommissionen den 28 februari 1923 avlämnade betänkandet (del VI) upptog, bland annat, utkast till lagar angående vissa jordbruksarrenden och om förekommande av vanhävd av jordbruk. Kommissionens ledamöter voro vid avlämnande av nämnda betänkande ledamoten av första kammaren borgmästaren Carl Lindhagen, ordförande, revisionssekreteraren Michaël Ehrenborg, ledamoten av första kammaren lantbruksdirektören Åke Ingeström, ledamöterna av andra kammaren hemmansägarna Carl Jansson i Edsbäcken, C. J. Johansson i Uppmälby, O. Olsson i Kullenbergstorp och Gust. Pettersson i Hällbacken samt ledamoten av första kammaren professorn Nils Wohlin.

Jordkommissionen.

Beträffande kommissionens arrendelagsförslag må, under hänvisning i övrigt till den av mig lämnade redogörelsen vid remiss till lagrådet den 5 sistlidne november av förslag till vissa ändringar i gällande arrendelagstiftning, här anmärkas, att lagen skulle avse riket i dess helhet och således för Norrland och Dalarne ersätta 1909 års särskilda arrendelag. Lagen skulle äga tillämpning beträffande jord å landet, som vid arrendeavtalets ingående tillhörde bolag, ekonomisk förening eller enskild person, vilken icke vore mantalsskriven å fastigheten eller å därmed sambrukad fastighet och uppenbarligen besuttede densamma huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, eller ock annan enskild person eller fideikommiss, där arrendet avsåge till huvudgård hörande hemman, hemmansdel, torp eller annan jordbrukslägenhet. Lagen skulle ej äga tillämpning, därest i arrendet icke inginge

inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar eller ock odlad jord till en vidd av minst två hektar; ej heller skulle lagen tillämpas, därest arrendet omfattade odlad jord till större areal än tjugufem hektar.

Rörande kommissionens förslag i fråga om en vanhävdslag må nämnas följande.

Då kommissionens undersökning gåve vid handen, att även i södra och mellersta Sverige förekomme vanhävd å jordbruk samt av kommissionen för hela riket förordade arrende- och friköpningslagar såsom komplement tarvade en vanhävdslag, skulle lagen omfatta hela riket. Som lagen grundade sitt berättigande på den skada för det allmänna, som vanhävd av jordbruk medförde, samt denna skada vore lika stor, i vilkens hand den vanhävdade fastigheten befunde sig, skulle lagen avse vanhävd av all i enskild ägo varande jord, oavsett vem som vore ägare. Men när lagen endast borde avse upprätthållandet av jordbruket å de gamla bondehemmanen, hade såsom förutsättning för lagens tillämpning föreslagits, att å fastigheten skulle finnas åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kunde lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj. Några arealgränser syntes icke kunna ifrågakomma, då förhållandena vore allt för skiftande inom olika delar av landet. Från lagens tillämplighet hade av billighetsskäl undantagits sådana fall, i vilka vanhävden förorsakats av jordägarens medlöshet eller annan giltig orsak. Beträffande vanhävdsbegreppet föreslogs endast den utvidgning av uppsiktslagens bestämning, att, när det vore meningslöst, om staten samtidigt med att den vidtogs stora ekonomiska uppoffringar för att bilda nya jordbruk med likgiltighet skulle åse, hur gamla jordbruk spolierades, såsom vanhävd jämväl skulle anses att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortfördes eller lämnades att förfalla. Av samma skäl borde ej heller nedläggande av torp få ske, därest därå funnes åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk lämnade huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj. Till vanhävd vore där emot ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Vidare föreslogs, att jordbruk, i den mån så vore oundgängligen nödigt, även finge nedläggas å mark, som erfordrades för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål. Lagen skulle äga tillämpning även å utarrenderade fastigheter och omfatta såväl jorden som byggnaderna. Ansvaret skulle även beträffande utarrenderade fastigheter åvila jordägaren. Beträffande vanhävdslagens tekniska utformning hade kommissionen i huvudsak anslutit sig till den norrländska uppsiktslagen. Endast i ett avseende företedde förslaget en viktigare avvikelse från denna lag. Om jordbruk utsatts för synnerligen grov vanhävd och om jordägaren därjämte visat uppenbar tredska i fråga om vidtagande av sådan åtgärd för dess avhjälpande, vilken han gentemot det allmänna åtagit sig eller blivit honom av domstol ålagd, skulle enligt förslaget staten vara berättigad påfordra, att jordägaren skildes från innehavet av fastigheten. I dylikt fall skulle domstol kunna förordna, att, därest ägaren icke frivilligt avhände sig fastigheten inom ett år, tvångsförsäljning därav skulle äga rum. Uppsikten över lagens efterlevnad

skulle anförtros de jordbrukskommissioner inom respektive län och jordkommittéer inom respektive socknar, vilkas inrättande jordkommissionen i annat sammanhang förordat. Kommissionen framhöll slutligen, att lagen borde äga tillämpning även i fråga om vanhävd, som uppkommit innan lagen trädde i kraft. Då detta syntes ligga i sakens natur, hade kommissionen emellertid icke ansett nödigt att däråt giva uttryck i lagtexten.

Om förslaget förenade sig herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson och Pettersson.

Herr Lindhagen anförde dock i vissa avseenden skiljaktig mening. Han hemställde sålunda bland annat, att vanhävdslagen och arrendelagen jämte en av kommissionen föreslagen lag om avlösning av vissa arrendejordbruk till en början borde omfatta samma slag av jordbruk, beskrivna på enahanda sätt i alla tre lagarna eller såsom avseende jordbruk, vilka på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende, varunder vore att hänföra jordbruk, som vid avlösningstillfället under minst femton år i följd brukats av annan än jordägaren; att vanhävdslagen dessutom måtte utsträckas till att omfatta sådana gods, som ägde ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång omfattade en åkerareal av mer än 75 hektar; samt att undantag från förbudet att nedlägga jordbruk endast skulle gälla beträffande äga, som till sin naturliga beskaffenhet vore så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.

Reservationer anfördes vidare dels av herrar Ehrenborg och Jansson dels ock av herrar Olsson och Wohlin.

Herrar Ehrenborg och Jansson hava framlagt ett särskilt utkast till lag angående uppsikt å vissa jordbruk. I sin motivering till detta hava de anfört bland annat: De skäl, majoriteten anfört angående behovet av en allmän vanhävdslag, vore ej övertygande. Den utredning, som varit för kommissionen tillgänglig, gäve icke vid handen, att något oavvisligt behov för närvarande förelåge att införa en allmän vanhävdslag. Något direkt uppdrag att taga under övervägande behovet av införande av dylik lagstiftning hade kommissionen ej heller erhållit. Vid detta förhållande saknades anledning att föreslå annan ändring i vanhävdslagstiftningen än den, som mera direkt föranleddes av de föreslagna ändringarna i arrendelagstiftningen. Om en jordägare för att undvika tillämpning av en skärpt arrendelagstiftning lade ett föregående arrendebruk under eget bruk, borde han nämligen förhindras att vanhävda detsamma, då i annat fall arrendelagstiftningen skulle lända till större skada än nytta. Med anledning av vad sålunda anförts borde den norrländska vanhävdslagstiftningen utsträckas dels att gälla hela riket dels ock att tillämpas jämväl å torp och andra under huvudgård lydande arrendegårdar.

Utkastet har i huvudsak anslutit sig till den norrländska arrendelagen; dock har föreslagits att, då fastigheten tillhörde enskild person, som icke vore mantalsskriven å fastigheten eller fastighet, som vore i sambruk med densamma, ej tillika såsom i den norrländska uppsiktslagen skulle uppställas fordran på att ägaren måste anses uppenbarligen besitta fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

Beträffande frågan om lagens tillämplighet å utarrenderade fastigheter hava dessa reservanter anfört huvudsakligen följande: Att pålägga jordägaren ansvaret jämväl för vanhävd förorsakad av arrendatorn kunde ej anses riktigt. Skulle någon svara för sådan vanhävd måste det uppenbarligen vara den, som föranlett densamma, eller arrendatorn själv. Något överflyttande av ansvaret borde ej ifrågakomma, så mycket mindre som det ej kunde lända arrendatorn till verklig fördel, då jordägaren därav skulle kunna taga sig anledning att på ett för arrendatorn ofta besvärligt sätt vaka över hans göranden och låtanden. Frågan huruvida arrendatorn själv borde svara för vanhävden kunde väl vara mera tveksam. Då något oundgängligt behov härför ej visats föreligga, syntes man emellertid, åtminstone för närvarande, ej böra frångå den ståndpunkt, som i denna del intagits av den norrländska uppsiktslagen.

Herrar Olsson och Wohlin hava i ett särskilt principuttalande uttalat sig för behovet av en uppsiktslag beträffande jord, tillhörig bolag, ekonomiska föreningar och s. k. skogsspekulanter, i de delar av landet, där 1909 års lag ej gäller. Beträffande den närmare utformningen av denna lag hava de framhållit, att därvid borde i allmänna huvuddrag följas den norrländska uppsiktslagen med beaktande av de skiljaktigheter, som kunde förefinnas mellan å ena sidan norra Sverige och å andra de södra och mellersta delarna av riket.

Jordkommissionen framlade vidare utkast till en provisorisk vanhävdslag beträffande åbyggnader, avsedd att gälla till dess en allmän vanhävdslag blivit antagen.

Enligt detta lagutkast skulle jordkommissionen, där sådan funnes, eller eljest länsstyrelsen övervaka, att å fastighet, tillhörig bolag eller ekonomisk förening eller enskild person, som ej vore mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som vore i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besutte fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, boningshus eller ekonomibyggnad, som avsåges för drivande av jordbruk, icke från fastigheten såsom särskild brukningsdel bortfördes eller lämnades att förfalla. Därest åbyggnad befunes utsatt för sådan vanhävd, skulle jordbrukskommissionen eller länsstyrelsen äga att med ärendet förfara på sätt i den norrländska lagen i tillämpliga delar funnes stadgat. Om detta lagutkast förenade sig herrar Lindhagen, Ingeström, Johansson och Pettersson.

Över jordkommissionens förslag infordrades yttranden från länsstyrelserna och lantbruksstyrelsen. Av dessa myndigheter uttalade sig flertalet i den riktning, att ett behov av en vanhävdslag föreläge även för södra och mellersta Sverige, ehuru olika meningar om lagens omfattning i övrigt kommo till uttryck.

Riksdagen
1924.

Frågorna om hela landet omfattande social arrendelag och vanhävdslag bragtes år 1924 under riksdagens prövning genom motioner dels i första kammaren av herr Lindhagen m. fl. (nr 91 och 93) dels ock inom andra kammaren av herr Johansson i Uppmälby m. fl. (nr 172 och 174). I motionerna om social arrendelag, vilka voro lika lydande, yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen

framlägga förslag till en dylik lag i huvudsaklig överensstämmelse med jordkommissionens förslag. Även motionerna om en vanhävdslag voro lika lydande. I dem yrkades, att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag i enlighet med vissa i motionerna angivna huvudgrunder, vilka i det väsentliga överensstämde med jordkommissionens förslag, dels ock för sin del antaga ett förslag till lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet. Detta lagförslag överensstämde med det av jordkommissionen avgivna utkastet till provisorisk lag om åbyggnader med endast den avvikelse, att vad i lagförslaget stadgats ej skulle äga tillämpning, då åtgärden uppenbarligen vore till gagn för bildande av bärkraftiga, av självständiga jordbrukare innehavda jordbruk och därigenom ej obehörigen förhindrades uppkomsten av ett större antal dylika jordbruk, så ock då genom nybyggnad eller annorledes åbyggnad ej vidare vore behöflig för det jordbruk, som den tidigare tjänat.

I sitt utlåtande (nr 36) upptog andra lagutskottet till behandling motionerna angående en social arrendelagstiftning och utmynnade utlåtandet i en hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, syftande till att bereda vissa arrendatorer och brukare av arrendejord större trygghet och en jämväl i övrigt förbättrad ställning i arrendeförhållandet.

I sitt utlåtande (nr 40) upptog andra lagutskottet till behandling motionerna angående en vanhävdslag och en provisorisk lag till skydd för åbyggnader. Utskottet framhöll, att av utredningen framginge, att även i södra och mellersta delarna av landet vanhävd av jordbruk förekomme i sådan omfattning, att den kunde uppfordra statsmakterna till ingripande. Såsom komplement till en social arrendelagstiftning vore jämväl en lagstiftning mot vanhävd att tillråda. Principiella skäl syntes utskottet tala för att lagstiftningen gäves tillämplighet å all i enskild ägo varande jord. Utskottet ville dock ingalunda förneka, att möjligen praktiska hänsyn kunde föranleda därtill, att lagstiftningen icke erhöle större räckvidd än den förordade sociala arrendelagstiftningen. En blivande vanhävdslag syntes böra äga tillämpning jämväl i fråga om utarrenderad fastighet, oavsett huruvida arrendet reglerades av en blivande social arrendelagstiftning eller av de allmänna arrendereglerna. Någon åtskillnad syntes icke böra göras mellan vanvård av byggnaderna och vanhävd av jorden. Billighetsskäl syntes tala för att i första hand arrendatorn finge gentemot det allmänna svara för den vanhävd av den arrenderade fastigheten, vartill han gjort sig skyldig. Emellertid torde möjligen praktiska skäl även här kunna föranleda till att man nödgades stanna vid att ansvaret för jordbrukets istånd-sättande skulle åvila jordägaren. I fråga om vanhävdsbegreppet anslöt sig utskottet till jordkommissionens utkast, dock med den omredigering, att såsom vanhävd ej vore att anse en ur jordbrukssynpunkt fullt befogad omläggning av odlad jord till betesmark. Det borde ej heller såsom regel tillåtas, att åbyggnader å de gamla bondhemmanen nedreves eller genom bristande underhåll

finge förfalla, även om jordbruket å brukningsdelen nödtorftigt kunde upprätthållas genom dess sammanslagning med annan. Däremot borde hinder ej resas för sammanslagning av vissa smärre fastigheter till jordbruk av den omfattning, som ur nationalekonomisk synpunkt måste anses önskvärd. Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan, att riksdagen med anledning av motionerna måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk, dels ock för sin del antaga en lag om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i den norrländska uppsiktslagen.

Vad utskottet i oförmälda båda utlåtanden hemställt vann riksdagens bifall. Riksdagens beslut anmälde i skrivelser den 6 juni 1924 (nr 315 och 316).

Den 11 juli 1924 utfärdades lag (nr 360) om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i den norrländska uppsiktslagen. Enligt den ändrade lydelse sistnämnda lag härigenom erhållit skall å fastighet, som i lagen avses, uppsikt hållas däröver att jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla. Till sådan vanhävd är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift, varjämte stadgas, att åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehövligen, må bortföras eller lämnas att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.

Jordsakkunniga.

Sedan chefen för justitiedepartementet den 20 juni 1924 erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga inom departementet för utredning av frågorna om social arrendelagstiftning och vanhävdslagstiftning, har min företrädare i ämbetet såsom sakkunniga tillkallat ledamöterna av andra kammaren O. Nilsson i Tånga, D. Pettersson i Bjälbo och G. H. Andersson i Rasjön samt ledamoten av första kammaren N. Gabrielsson i Teg. I ett den 20 juni 1926 dagtecknat betänkande hava dessa sakkunniga (jordsakkunniga) avgivit yttrande rörande frågan om social arrendelagstiftning jämte förslag till lag i ämnet. Därefter hava jordsakkunniga i ett den 3 september 1926 dagtecknat betänkande avgivit yttrande och förslag jämväl rörande frågan om vanhävdslagstiftning. Vid behandlingen av sistnämnda ämne har såsom sekreterare tjänstgjort ledamoten å justitiedepartementets lagavdelning hovrättsrådet G. Siljeström.

Beträffande frågan om en social arrendelagstiftning får jag erinra, att Kungl. Maj:t den 5 sistlidna november beslutit låta inhämta lagrådets yttrande över vissa lagförslag i detta ämne. Under hänvisning till den redogörelse för de sakkunnigas förslag, vilken av mig lämnats vid remissen till lagrådet, må om sistnämnda förslag här nämnas följande.

Jordsakkunniga hava föreslagit flera ändringar i och tillägg till de bestämmelser rörande jordbruksarrende i allmänhet, vilka nu innefattas i allmänna arrendelagen. Emellertid hava de sakkunniga jämväl ansett, att de särskilda

bestämmelser, som därutöver funnits erforderliga beträffande vissa grupper av arrende, borde inarbetas i nämnda lag. Beträffande jordbruksarrenden under bolag, ekonomiska föreningar samt enskilda industriidkare och trävaruhandlare innebär förslaget, att, så framt arrendet omfattar odlad jord till en vidd av minst två och högst tjugufem hektar, skall gälla, bland annat, att upplåtelsen skall ske för viss tid, ej understigande fem år, med rätt för arrendatorn till nytt arrende (optionsrätt), så vitt han ej innehaft fastigheten på arrende under sammanlagt femton år. Omförmälda bestämmelser liksom vissa av de stadganden, som upptagits i arrendelagens allmänna del, skola vara av tvingande natur. Så är förhållandet, bland annat, med bestämmelser om jordägarens nybyggnadsskyldighet, om ersättning för vissa av arrendatorn utförda förbättringar samt om arrendatorns rätt till husbehovsvirke, torv och nödigt bete. Dispens från lagens bestämmelser i dessa avseenden skall kunna erhållas, därest särskilda omständigheter därtill föranleda. Bestämmelserna skola enligt förslaget icke äga tillämpning, där jorden upplåtits till ägare av angränsande fastighet att brukas tillsammans med denna, eller där jorden vid arrendeavtalets ingående tillhör aktiebolag eller förening, som erhållit lån från statens egnahemslånefond eller jordförmedlingsfond, eller ock av enskild industriidkare eller trävaruhandlare, vilken uppenbarligen besitter jorden för annat ändamål än att i sin rörelse utnyttja till fastigheten hörande skog, torvmosse, stenbrott eller annan dylik naturtillgång. Vidare hava de sakkunniga föreslagit särskilda bestämmelser om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden. Dessa bestämmelser avse företrädesvis att beträffande nu omförmälda grupper av arrenden stadga samma minimitid och optionsrätt som föreslagits i fråga om bolagsarrenden. Förutsättning härför skall dock vara, att upplåtelsen omfattar odlad jord till en vidd av minst två och högst tjugufem hektar. Bestämmelserna skola vara av tvingande natur men möjlighet förefinnas till dispens. De föreslagna nya bestämmelserna skola äga tillämpning för hela landet, och den norrländska arrendelagen skall upphöra att gälla.

Jag övergår härefter till en redogörelse för innehållet av jordsakkunnigas förslag i fråga om vanhävdslagstiftningen.

Beträffande *behovet av en dylik lagstiftning och dess omfattning* hava de sakkunniga anfört: Ett utsträckande av den för de nordligare delarna av landet gällande vanhävdslagstiftningen till södra och mellersta Sverige syntes ej möta några principiella betänkligheter. Även i södra och mellersta delarna av landet föreläge ett behov av en vanhävdslag, även om detta behov ej vore lika framträdande som förhållandet var i norra Sverige vid tiden för den gällande vanhävdslagens tillkomst. Såsom komplement till det av jordsakkunniga framlagda förslaget med särskilda bestämmelser rörande vissa arrenden syntes en vanhävdslagstiftning vara oungångligen nödvändig. Även den norrländska vanhävdslagen hade huvudsakligen tjänat ändamålet att utgöra ett komplement till den norrländska arrendelagen. Det syntes ej vara anledning att frångå den sålunda gällande grundsatsen, att en vanhävdslag endast skulle utgöra komplement till den speciella arrendelagstiftningen. Därmed vore också omfatt-

ningen av vanhävdslagstiftningen given med hänsyn såväl till skilda grupper av jordägare som ock till vederbörande jordbruks storlek. Allenast beträffande sådan jord, som, därest den varit utarrenderad, skolat, om ej undantag därifrån medgivits, vara underkastad de föreslagna särskilda bestämmelserna om vissa jordbruksarrenden under bolag, ekonomiska föreningar samt enskilda industriidkare och trävaruhandlare syntes vanhävdslagen böra vara tillämplig. De föreslagna särskilda bestämmelserna om jordbruksarrenden under fideikommiss och om vissa andra stadigvarande jordbruksarrenden syntes ej vara av den beskaffenhet, att de såsom komplement tarvade särskilda vanhävdsbestämmelser.

I fråga om *vanhävdsbegreppet* hava jordsakkunniga förklarar sig sakna anledning att frångå den gällande lagens bestämning. På grund av en mer tillfällig vanvård syntes en så allvarlig åtgärd, som ett ingripande från statens sida innebure, ej böra äga rum. Ej heller finge lagen utgöra hinder för en sådan omläggning av jordbruket, som ur jordbrukssynpunkt vore fullt befogad. — Vad anginge frågan om sammanslagning av brukningsdelar hava jordsakkunniga framhållit, att bevarandet av de gamla brukningsdelarna vore av stor samhällelig betydelse. Detta gällde i främsta rummet de självständiga bondejordbruken, men även sådana mindre brukningsdelar, som ej kunde giva sina brukare huvudsaklig bärgning, borde skyddas. Jordsakkunniga ville därför i princip förbjuda ett nedrivande eller förstörande av åbyggnader å befintliga brukningsdelar. Endast för det fall, att ingen av de brukningsdelar, som ifrågasattes till sammanslagning, kunde giva sin brukare huvudsaklig bärgning av därå bedrivet jordbruk samt att genom sammanslagningen uppstode ett självständigt jordbruk, borde en sammanslagning tillåtas. Därest det, även om sådana förhållanden ej föreläge, med hänsyn till jordbruksnäringens gagn kunde finnas synnerligen önskvärt, att en sammanslagning komme till stånd, syntes möjlighet böra beredas att genom dispens erhålla tillstånd därtill. Likaledes hava sakkunniga föreslagit, att, därest för särskilda undantagsfall erfordrades, att jord, varå lagen skulle äga tillämpning, toges i anspråk för industriell anläggning, bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål, särskilt tillstånd därtill skulle kunna erhållas.

Rörande *spörsmålet huruvida vanhävdslagen skall gälla även utarrenderade jordbruk* hava jordsakkunniga framhållit, att det i första hand kunde synas som om anledning saknades att, då jordbruket utarrenderats, ställa detsamma under uppsikt. Av förebragt utredning framginge emellertid, att vanhävd i stor utsträckning förekommit även å de trävaruindustrien i Norrland tillhöriga hemman, som vore utarrenderade. De sakkunniga hava vidare gjort gällande, att, om lagen skulle hava någon praktisk betydelse i förevarande avseende, man ej kunde undgå att å jordägaren lägga ansvaret i förhållande till det allmänna. Men under sådana omständigheter måste man samtidigt giva jordägaren möjlighet att under pågående arrendetid ingripa mot begynnande vanhävd. Enligt jordsakkunnigas förslag till arrendelag skulle också jordägaren äga rätt att påkalla syn under arrendetiden, där arrendatorn eftersatte sin underhållsskyldighet. Därest jordägaren ställdes under statlig uppsikt med hän-

syn till den utarrenderade jordens hävd, kunde en dylik rätt för jordägaren till ingripande mot en arrendator lätteligen medföra, att statsmakternas strävan att stärka arrendatorernas ställning ointetgjordes. Särskilt beträffande hävden av jorden kunde jordägaren ofta känna sig manad att ingripa, när meningarna i hög grad ginge i sär, när det gällde att avgöra, om vanhävd av jord skulle anses föreligga. Å andra sidan syntes ett frångående av den gällande lagens ståndpunkt beträffande åbyggnaderna ej böra utan tvingande skäl äga rum. I fråga om åbyggnader rådde knappast någon meningsskiljaktighet om när vanhävd föreläge. Jordsakkunniga hava följaktligen stannat vid den ståndpunkten, att vanhävdslagen skulle äga tillämpning beträffande utarrenderad jord endast såvitt anginge nödiga byggnader.

Till frågan om *uppsiktsmyndighetens organisation och befogenhet* hava jordsakkunniga med hänsyn till pågående utredning i kolonisations- och egnahemsfrågorna ansett sig icke för närvarande böra taga definitiv ståndpunkt. De hava därför föreslagit bibehållande tills vidare av den nuvarande anordningen.

Jordsakkunniga hava ansett sig sakna anledning att föreslå uppdragande i lagen av en bestämmelse om tvångsförsäljning av fastighet, i händelse jordägaren visat uppenbar tredska i fråga om avhjälpande av vanhävd.

Beträffande *det närmare innehållet av jordsakkunnigas förslag* må anföras följande. I fråga om lagens tekniska utformning hava jordsakkunniga anslutit sig till den norrländska uppsiktslagen. Lagen skall avse fastighet på landet, som tillhör bolag eller ekonomisk förening eller ock enskild person, vilken driver industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter. Lagen skall dock ej äga tillämpning, där fastigheten äges av aktiebolag eller förening, som erhållit lån från statens egnahemslånefond eller jordförmedlingsfond, eller ock av enskild person, som uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för annat ändamål än att i sin rörelse utnyttja till densamma hörande skog, torvmosse, stenbrott eller annan dylik naturtillgång. Ytterligare förutsättning för lagens tillämplighet skall vara, att den odlade jord, som ingår i någon särskild brukningsdel, utgör minst två och högst tjugufem hektar. Beträffande sådan brukningsdel skall uppsikt hållas däröver att jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för brukningsdelen nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla. Är brukningsdelen utarrenderad, skall lagen äga tillämpning allenast beträffande för brukningsdelen nödiga byggnader (1 §). Från förbudet att nedlägga jordbruket å en äga göres undantag för det fall, att ägan på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Därest åbyggnad blir obehörlig genom jordbruks sammanslagning med annat, skall den få bortföras eller lämnas att förfalla, så vitt ingen av de sammanslagna brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning är sådan, att åbo kan erhålla sin huvudsakliga bärgning av därå bedrivet jordbruk, samt sammanslagningen medför uppkomsten av dylikt jordbruk (2 §). För utövan- det av uppsikten över lagens tillämpning skall i varje län eller, där två eller flera län lämpligen kunna förenas, i dessa finnas en jordbrukskommission, bestående av ordförande och tre ledamöter, vilka samtliga skola utses av Kungl.

Maj:t för en tid av tre år (3 §). Om på grund av inkommen anmälan eller eljest kommissionen finner skälig anledning antaga, att sådan vanhävd, som avses i lagen, äger rum, skall kommissionen föranstalta om syn å brukningsdelen genom särskilt förordnade gode män. Dessa skola å stället undersöka förhållandet och till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga (4 §). Finner kommissionen på grund av syneutlåtandet, att vanhävd föreligger, skall kommissionen först hava att söka träffa skriftlig överenskommelse med jordägaren att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skall angivas, vilka särskilda åtgärder det skall åligga jordägaren att vidtaga, ävensom utsättas den tid, inom vilken en var av dessa skall vara vidtagen. Kan sådan överenskommelse ej träffas eller fullgör jordägaren ej sitt åtagande, skall kommissionen äga att vid domstol anhängiggöra talan mot jordägaren (5 §). Domstolen skall då äga föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren viss tid, högst fyra år, inom vilken en var av de föreskrivna åtgärderna skall vara vidtagen. Verkställas ej dessa åtgärder inom föreskriven tid, skall domstolen på yrkande av kommissionen äga giva jordägaren nytt föreläggande (6 §). Försummelse från jordägarens sida att efter överenskommelse med kommissionen inom viss tid utföra angivna åtgärder till vanhävdens avhjälpande eller underlåtenhet att verkställa av domstolen föreskrivna åtgärder skall medföra bötesansvar (7 §). Åtal för försummelse eller underlåtenhet, som nu nämnts, skall efter kommissionens uppdrag utföras av allmän åklagare (9 §). I händelse av bristande tillgång till böternas gäldande skola de ej förvandlas till frihetsstraff (10 §). I förslaget förekomma vidare bestämmelser om utsträckt ansvar i vissa fall för avhjälpande av vanhävd. Därest jord varit föremål för syn, skall, även om jorden därefter upplåtes på arrende, jordägaren likväl ansvara för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävd. Likaledes skall, därest efter syn brukningsdel genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, förre ägaren svara för avhjälpande av vid synen befintlig vanhävd. Från ansvar, som nu nämnts, skall förre ägaren dock vara fri, där med kommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av den nye ägaren. Den omständigheten, att ansvarighet kan utkrävas av förre ägaren, skall ej medföra befrielse för nye ägaren från den ansvarighet för vanhävd, som eljest må åvila honom (8 §). Särskilt tillstånd att nedlägga jordbruk eller bortföra eller övergiva åbyggnader skall i vissa fall efter kommissionens hörande kunna meddelas av länsstyrelse. Dylikt tillstånd skall kunna meddelas, dels därest det erfordras att odlad jord tages i anspråk för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat sådant ändamål, dels ock därest, oaktat sådana omständigheter, som skola utgöra förutsättning för jordbruks sammanslagning icke föreligga, det likväl med hänsyn till jordbruksnärings gagn finnes synnerligen önskvärt, att ett jordbruk sammanslås med annat (13 §). Enligt förslaget skall lagen ej äga tillämpning med avseende å förut odlad jord, varå redan vid lagens ikraftträdande jordbruket var fullständigt nedlagt. Den norrländska uppsiktslagen skall upphöra att gälla.

Över jordsakkunnigas förslag i fråga om vanhävdslagstiftningen hava yttranden avgivits av länsstyrelserna, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen, jordbrukskommissionerna, hushållningssällskapens förvaltningsutskott utom i Uppsala och Gotlands län, Sveriges allmänna lantbrukssällskap och Sveriges skogsägareförbund. I en till Kungl. Maj:t ställd, den 1 oktober 1926 dagtecknad skrift har borgmästaren Lindhagen framställt vissa erinringar beträffande jordsakkunnigas förslag samt hemställt, att vad sålunda anförts måtte vinna beaktande vid utarbetande av proposition i ämnet.

I fråga om behovet och lämpligheten av en lagstiftning av förevarande slag framgår av de avgivna yttrandena, att meningarna äro mycket delade. I de flesta yttrandena hava därjämte framställts anmärkningar mot vissa särskilda bestämmelser i jordsakkunnigas förslag.

I den mån jag icke i fortsättningen finner anledning återkomma till vad i dessa yttranden uttalats, får jag beträffande innehållet av yttrandena hänvisa till en inom justitiedepartementet utarbetad sammanställning, vilken torde få såsom bilaga fogas vid dagens protokoll (bil. B.).

Ändamålet med den för de nordligare delarna av vårt land gällande uppsiktslagen har varit att förhindra den vanvård av jordbruket, som leder till odlingens tillbakagång. Man har velat förekomma, att det kapital, som ligger i jordens egenskap att vara odlad, försvinner och att dess avkastningsförmåga för framtiden därmed väsentligt förminskas. Med lagen har däremot icke åsyftats att framtinga en ökad produktiv verksamhet inom jordbruket.

Jämte nyss antydda, i nationalekonomiskt hänseende viktiga syfte har lagen haft att tjäna ett även ur social synpunkt betydelsefullt ändamål, nämligen bevarandet av de gamla brukningsdelarna. Lika väl som det allmänna har ett påtagligt intresse av att den odlade marken inom landet icke förminskas, ligger det tydligen vikt vid att nedgång icke inträder i de självständiga jordbrukens antal. Härav har framgått lagens ståndpunkt att såsom regel icke tillåta ett förintande av befintliga åbyggnader å en självständig brukningsdel, även om åtgärden ur jordbruksekonomisk synpunkt tilläventyrs kunnat vara befogad.

Denna lagstiftning har, såsom jag redan erinrat, tillkommit på grund av vissa säregna förhållanden i Norrland och Dalarne. Allmänt hava erkänts de goda verkningar uppsiktslagen haft med avseende å jordbrukets vidmakthållande inom de delar av landet, där den varit gällande. Till ej oväsentlig del har lagen otvivelaktigt bidragit att lägga grund för en ökad insikt om jordbrukets betydelse även för dessa bygder och om trävaruindustriens eget intresse av dess kraftiga befordran.

Vid bedömande av frågan om uppsiktslagens utsträckande till hela riket måste efter min uppfattning konsekvent fasthållas, att med lagen avses att befordra båda nu nämnda ändamål, jordbrukets vidmakthållande och befintliga brukningsdelars bevarande. I flertalet av de yttranden, vilka utmyнна i ett avstyrkande av jordsakkunnigas förslag, torde frågan hava betraktats något ensidigt från jordbruksekonomisk synpunkt. Utan att i någon mån underkänna be-

Yttranden.

Departementschefen.

tydelsen av att hänsyn tages även till ekonomiska förhållanden, måste jag dock bestämt göra gällande, att härvid de sociala synpunkterna kräva ej mindre beaktande.

I enlighet med min hemställan har Kungl. Maj:t den 5 sistlidne november beslutit låta inhämta lagrådets utlåtande över upprättat förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom jämte vissa därmed sammanhörande lagförslag. Med dessa förslag åsyftas en revision i vissa delar av gällande arrendelagstiftning. I anslutning till jordsakkunnigas förslag har därvid en åtskillnad i legislativt hänseende ansetts böra upprätthållas mellan å ena sidan arrenden, som upplåtas av bolag, ekonomiska föreningar och sådana enskilda personer, vilka huvudsakligen förvärvat arrendefastigheterna för annat ändamål än jordbruksdrift, samt å andra sidan arrenden, som upplåtas av fideikommissarier, godsägare och andra enskilda jordägare. På grund av de särskilda förhållanden, som föreligga vid den förra gruppen av arrenden, hava i fråga om dessa föreslagits bestämmelser av tvingande natur i större utsträckning än som funnits påkallat beträffande övriga arrenden. Med hänsyn till de olikartade förhållanden, som råda i skilda landsdelar med avseende å jordbrukets naturliga förutsättningar, har föreslagits, att den nuvarande norrländska arrendelagen skall bibehållas i gällande kraft med allenast de ändringar, som erfordras för att bringa den till överensstämmelse med en i vissa avseenden reviderad och utvidgad allmän arrendelagstiftning. De lagstadganden i övrigt, vilka påkallas för att tillgodose behovet av vad i allmänhet betecknats såsom en social arrendelagstiftning i mera speciell bemärkelse, hava ansetts böra införas i 1907 års allmänna arrendelag.

Under förarbetena till den nuvarande uppsiktslagen framhölls med styrka från skilda håll, att en arrendelag av den innebörd, som föreslagits i fråga om den norrländska industriens fastigheter, med nödvändighet såsom komplement krävde en lag, vilken förhindrade nedläggandet av jordbruk å sådan jord, som, därest den utarrenderades, skulle falla under arrendelagens tillämpning. För denna ståndpunkt, vilken såsom redan anmärkts kommit till uttryck i gällande lagstiftning, hava nu jämväl jordsakkunniga uttalat sig i samband med förslaget att för hela riket genomföra en arrendelagstiftning av väsentligen likartat innehåll med den norrländska. För min del biträder jag utan tvekan denna uppfattning. Härvid gälla samma skäl, som på sin tid framfördes redan av norrlandskommittén och numera torde vara tämligen allmänt godkända. Främst kommer i betraktande farhågan för att de jordägare, mot vilka en dylik arrendelagstiftning riktar sig, skola, hellre än att underkasta sig dess bestämmelser, nedlägga jordbruket å sina odlade marker. Att häri ligger en anledning att fullständiga arrendelagstiftningen med särskilda bestämmelser mot vanhävd får anses bestyrkt även av de i nu föreliggande ärende avgivna yttrandena. Två länsstyrelser och förvaltningsutskottet inom ett hushållningssällskap hava uttalat sig för uppskov med frågan om en uppsiktslagstiftning intill dess viss erfarenhet om behovet därav kunnat vinnas. För min del måste jag finna olämpligt, om dessa frågor icke skulle upptagas

till avgörande i ett sammanhang; i detta avseende synes någon närmare erfarenhet knappast vara att avvakta. Då jag funnit den allmänna arrendelagen böra utvidgas med vissa särskilda bestämmelser av den karaktär, som utmärker den norrländska arrendelagstiftningen, följer därav alltså, att jag är beredd tillstyrka även en lagstiftning, med vilken åsyftas att förebygga vanhävd å här ifrågavarande fastigheter.

Likasom i arrendelagstiftningen uppkommer i fråga om vanhävdslagstiftningen spørsmålet, huruvida bestämmelserna kunna sammanföras i en för hela riket gällande lag eller om olika regler skola givas för norra Sverige, å ena sidan, och för rikets övriga delar, å den andra. Såsom redan erinrats, har jag i fråga om arrendelagstiftningen funnit mig böra förorda bibehållande av den nuvarande speciellt för Norrland och Dalarne gällande lagen. Visserligen måste de synpunkter, vilka härvid varit bestämmande, tillmätas betydelse även med avseende å vanhävdslagstiftningen. Läget är dock väsentligen ett annat. Den olikhet, som föreligger i fråga om jordbrukets naturliga förutsättningar i skilda delar av landet, kommer i vanhävdslagstiftningen i betraktande huvudsakligen vid lagens tillämpning. Det ligger i sakens natur, att de grundläggande stadgandena i en vanhävdslag måste erhålla tämligen allmängiltig innebörd. Lagen befordrar därigenom den nödiga anpassningen efter växlande förhållanden i olika trakter. Ej heller kunna i en sådan lag upptagas alltför många detaljbestämmelser. Sålunda kan lagen knappast mer än i allmänt hållna ordalag definiera begreppet vanhävd; vid lagtillämpningen torde det emellertid visa sig, att vad som i en landsända med all rätt är att anse såsom vanhävd icke kommer att så betraktas i en annan del av riket. Beträffande den nödvändiga uppsiktsmyndighetens organisation och det rättsliga förfarandet vid ingripande mot vanhävd torde anledning saknas att uppställa särskilda regler för landets skilda delar. Ej heller lära de olika ortsförhållandena föranleda, att spørsmålet om vanhävdslagens tillämplighet med avseende å utarrenderade fastigheter bör regleras på ett sätt i Norrland och Dalarne och på ett annat sätt i södra och mellersta Sverige. Då alltså lagens stadganden torde kunna erhålla en i huvudsak enhanda avfattning vare sig de skola äga tillämpning i den ena eller den andra delen av riket samt de i viss mån skiljaktiga bestämmelser, som bliva erforderliga i ett eller annat avseende, synas utan men för överskådligheten kunna sammanföras med övriga stadganden, har jag funnit mig böra tillstyrka antagandet av en gemensam lag i ämnet. Till de av lokala förhållanden betingade skiljaktigheter, vilka bliva nödvändiga i fråga om vissa av lagens bestämmelser, torde jag få återkomma vid den närmare redogörelsen för lagförslaget.

Jag anhåller att härefter få till behandling upptaga några frågor, som av jordsakkunniga berörts i den allmänna motiveringen till deras förslag.

*Lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda
grupper av jordägare och till vederbörande
fastighets storlek.*

(Jordsakkunnigas förslag: 1 §; Allmän motivering s. 28. Yttranden s. 34—38.)

Enligt jordsakkunnigas förslag skall uppsiktslagen endast utgöra ett komplement till arrendelagstiftningens speciella bestämmelser rörande arrenden under bolag och övriga med dem i förevarande hänseende jämställda rättssubjekt. De sakkunniga hava ansett anledning ej föreligga att frångå denna grundsats, vilken är redan genomförd i fråga om den norrländska uppsiktslagen. Lagen skall alltså enligt förslaget hava avseende endast å sådan jord, för vilken, därest den utarrenderats, skolat gälla de särskilda för bolag och med dem likställda rättssubjekt föreslagna arrendestadgandena. I vissa av de avgivna yttrandena har däremot uttalats den uppfattning, att lagen borde avse all i enskild ägo varande jord. Såsom skäl härför har huvudsakligen anförts, att lagen därigenom skulle undgå att erhålla karaktär av lagstiftning, riktad uteslutande mot en viss grupp av jordägare.

Beträffande detta spörsmål ansluter jag mig till jordsakkunnigas ståndpunkt. Då lagens ändamål är att förhindra nedläggande av befintliga jordbruk, följer redan härav att dess giltighet bör begränsas till sådana fall, i vilka föreligger anledning till antagande, att jordbruket kan komma att nedläggas. I de inkomna yttrandena har nästan enstämmigt vitsordats, att vanhävd för närvarande sällan förekommer och att en vanhävdslag är påkallad endast såsom komplement till skärpta arrendebestämmelser. Om endast beträffande sådana jordägare, vilka förvärvat jorden i annat syfte än för drivande av jordbruk, förhållandena anses kräva strängare bestämmelser rörande arrendeupplåtelse, skulle alltså härav följa, att vanhävdslagstiftningen bör erhålla tillämpning uteslutande med avseende å dessa jordägare. Att väsentligen för vinnande av en formell likställighet utsträcka vanhävdsbestämmelserna till att gälla även andra jordägare synes icke vara att tillråda.

Jordsakkunniga hava ansett de föreslagna särskilda bestämmelserna om arrenden under fideikommiss och vissa andra därmed jämställda jordbruk icke såsom komplement tarva en uppsiktslag. Även härutinnan biträder jag de sakkunnigas förslag. Visserligen skall enligt det inom justitiedepartementet omarbetade, numera till lagrådet remitterade förslaget beträffande arrenden under fideikommiss och övriga här avsedda jordbruk gälla en viss minimitid, men föreslagna bestämmelser om nybyggnads- och underhållsskyldighet för jordägaren skola enligt samma förslag avse endast arrende av jord, tillhörig bolag och med dem likställda rättssubjekt. Allenast i fråga om sistnämnda arrenden föreslås att stadgandena om arrendators rätt till ersättning för nyodling och förbättringar av fastigheten skola vara av tvingande natur. Det torde i synnerhet vara stadgandena om nybyggnads- och underhållsskyldighet, som kunna för jordägaren utgöra anledning att hellre nedlägga jordbruket än att

utarrendera fastigheten. Därtill kommer, att det icke torde behöva befaras, att ett jordbruk nedlägges i annat fall än då jorden förvärvats i annat syfte än för jordbruksdrift. Därest det framdeles — mot vad nu synes antagligt — skulle visa sig, att de föreslagna särskilda bestämmelserna om arrende av jord under fideikommiss skulle i någon avsevärd omfattning medföra ett nedläggande av jordbruk å sådan jord, bör tydligen upptagas till övervägande, huruvida en utsträckning av vanhävsbestämmelserna skall äga rum.

Jag finner mig alltså böra tillstyrka, att uppsiktslagen erhåller tillämpning endast beträffande sådan jord, som avses i norrländska arrendelagen och i de bestämmelser, vilka enligt det förut omnämnda förslaget till ändringar i den allmänna arrendelagen skola gälla för arrenden under bolag och med dem likställda rättssubjekt. Beträffande nu ifrågavarande lagstiftning intager Värmlands län så till vida en särställning, att länet tillhör området för den norrländska uppsiktslagens giltighet, under det att den norrländska arrendelagen där icke äger tillämpning. Av hänsyn till den enstämmighet, varmed i avgivna yttranden i nu föreliggande ärende förordats, att länet i fråga om uppsiktslagens tillämplighet skulle fortfarande jämföras med de norrländska länen, har jag ansett förslaget böra avfattas i enlighet härmed. Med den uppfattning jag hyser i fråga om det inbördes förhållandet mellan arrende- och uppsiktslagarna följer, att jag då finner mig böra tillstyrka, att även med avseende å arrendebestämmelserna Värmlands län överföres till den speciella norrlandslagstiftningens giltighetsområde. Till denna fråga torde jag alltså få återkomma, då utlåtande föreligger från lagrådet beträffande förslagen till ändringar i arrendelagstiftningen.

Bestämmandet av vanhävd.

(Jordsakkunnigas förslag: 1 och 2 §§. Allmän motivering s. 38. Yttrandena s. 38—43.)

Beträffande frågan hur långt vanvård av jordbruket skall hava fortskridit för att ett ingripande mot jordägaren skall anses befogat hava jordsakkunniga i huvudsak ställt sig på den nuvarande lagens ståndpunkt. Häremot har ej heller i yttrandena framställts någon anmärkning.

I vissa yttranden har gjorts gällande, att stadgandet i 2 § första stycket i förslaget innebure en för långt gående inskränkning i jordägarens intresse att på ekonomiskt bästa sätt tillvarataga jordens avkastningsmöjligheter, särskilt i fråga om rätt att omlägga driften. Det må då först framhållas, att förslaget i allmänhet ej avser att förhindra en rationell omläggning av jordbruksdriften såsom sådan. Däremot medger ej förslaget rätt till nedläggande av jordbruk å annan äga än sådan, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift. Detta stadgande, som helt överensstämmer med motsvarande bestämmelse i den norrländska uppsiktslagen, kan måhända synas rigoröst, särskilt med hänsyn till förhållandena i vissa delar av södra Sverige. Då nu ifrågasättes, att lagen skall utsträckas till hela landet, skulle en viss modifikation av stadgandet

kunna synas påkallad för att jordägarens intresse att på det ekonomiskt mest givande sättet utnyttja sin jord ej må motverkas. Emellertid har jag icke funnit mig böra härutinnan föreslå någon avvikelse från den nuvarande lagen. Jag utgår därvid från att vid stadgandets tillämpning skäligen hänsyn kommer att tagas till lokala och ekonomiska förhållanden. Genom att detta stadgande erhöles en mera obestämd avfattning kunde lagen lätt komma att öppna möjlighet till upprepande av de missförhållanden, vilka föranlett den nuvarande formuleringen. Faran härför synes större än att en alltför restriktiv och till orimliga konsekvenser ledande tolkning skall kunna göra sig gällande. Här föreligger otvivelaktigt ett fall, då lagtillämpningen kan komma att ställa sig olika i Norrland och i vissa delar av det övriga Sverige. En åtgärd med avseende å jordens utnyttjande kan i södra och mellersta Sverige vara fullt befogad, under det att den i Norrland kan vara att hänföra till uppenbar vanhävd. Sammalunda är förhållandet, då det gäller att avgöra vilka andra omständigheter än jordens naturliga beskaffenhet må föranleda till antagande, att en äga måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Vidkommande spørsmålet om rätt att sammanslå brukningsdelar hava jordsakkunniga framhållit den samhällseliga betydelsen av de gamla brukningsdelarnas bevarande såsom självständiga jordbruk. De sakkunniga hava föreslagit en skärpning av den gällande lagens bestämmelser i syfte att från förintelse skydda jämväl de små brukningsdelar, som ej giva sina brukare mer än nödortftig bärgning. Mot denna förslagets ståndpunkt hava i flera av de avgivna yttrandena framställts invändningar. Därvid har framhållits, att möjligheten att sammanslå brukningsdelar borde, utan att det berättigade syftet med en vanhävdslagstiftning därmed riskerades, kunna göras något vidare samt att lagen ej borde förhindra en av starka ekonomiska skäl betingad utveckling. Villigt må ock medges, att ett på förslaget sätt vidgat skydd för dylika smålägenheter stundom kan vara oförenligt med ett ur ekonomisk synpunkt fullt rationellt tillgodogörande av jorden. I detta avseende torde emellertid de sociala synpunkterna kräva särskilt beaktande. Under nuvarande och säkerligen för lång tid framåt rådande förhållanden, då i städer och stadsliknande samhällen finnes ett ej obetydligt befolkningsöverskott, som ej där kan vinna utkomst, är det av största betydelse att för den växande befolkningen tillvaratagas de försörjningsmöjligheter, som kunna erbjuda sig på landsbygden. Under sådana omständigheter måste tillses, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthållas och att icke genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen förminskas. Jag kan därför ej biträda de framställda anmärkningarna i den mån de innebära, att såsom regel möjligheten att sammanslå brukningsdelar skall göras vidsträcktare än jordsakkunniga föreslagit. Emellertid torde utan att det nu antydda syftet äventyras möjligheten att erhålla dispens i förevarande avseende kunna något vidgas. Ej blott då det av hänsyn till jordbruksnäringens gagn är synnerligen önskvärt, att en sammanslagning kommer till stånd, utan jämväl då så är förhållandet på grund av andra omständigheter, synes dispens kunna medgivas. Såsom särskilda omständigheter, vilka kunna komma i betraktande, må

framhållas personliga förhållanden, vilka göra en flyttning önskvärd eller rent av nödvändig, förändrade förhållanden inom näringslivet på orten eller ett yppande av andra försörjningsmöjligheter för brukningsdelens åbo.

Uppsiktslagens tillämplighet beträffande utarrenderade fastigheter.

(Jordsakkunnigas förslag: 1 § tredje stycket. Allmän motivering s. 51. Yttrandena s. 43—44.)

Enligt jordsakkunnigas förslag med avseende å arrendelagstiftningen skall vid arrenden under bolag och med dem jämställda rättssubjekt åligga jordägaren att vid tillträdet tillhandahålla arrendatorn för jordbrukets bedrivande nödiga byggnader i ett efter ortens sed behörigt skick. Under arrendetiden skall någon nybyggnadsskyldighet i regel icke åligga jordägaren. Allt underhåll av byggnaderna skall åligga arrendatorn. För jordens hävd skall arrendatorn likaledes vara ansvarig. Därest arrendatorn eftersätter sin vårdnadsskyldighet, äger jordägaren påkalla syn för att arrendatorn må föreläggas viss tid för avhjälpan av bristen. Om arrendatorn underlåtit att inom den föreskrivna tiden bota bristen, skall jordägaren äga att på arrendatorns bekostnad själv verkställa arbetet.

Det inom justitiedepartementet omarbetade förslaget i arrendelagstiftningen upptager i vissa avseenden andra regler härutinnan. Även enligt detta förslag åligger det jordägaren att vid tillträdet tillhandahålla arrendatorn för jordbrukets bedrivande nödiga byggnader samt att hava ombesörjt ombyggnad och sådana reparationer, vilka ej äro av allenast mindre omfattning. Men därest under arrendetiden, utan att vållande ligger arrendatorn till last, nybyggnad eller ombyggnad av hus, som för jordbrukets bedrivande är nödigt, blir erforderlig, eller å sådant hus måste företagas reparation, som ej är av allenast ringa omfattning, skall jordägaren jämväl vara skyldig att därom besörja. Arrendatorn skall åligga att avhjälpa sådana under arrendetiden å nödiga byggnader uppkomna brister, som äro av allenast ringa omfattning. I samband därmed har bestämmelsen om jordägarens rätt att under arrendetiden påkalla syn utgått. Ansvar för jordens hävd skall såsom enligt gällande lag åvila arrendatorn. Härigenom har förslaget bragts till överensstämmelse med den norrländska arrendelagen.

Jordsakkunniga hava föreslagit, att uppsiktslagen såsom regel skall beträffande utarrenderad jord äga tillämpning endast såvitt angår nödiga byggnader samt att ansvaret för byggnadernas vidmakthållande skall gentemot det allmänna åvila jordägaren. Mot den ståndpunkt, de sakkunniga sålunda intagit, hava i vissa av de avgivna yttrandena framställts invändningar, i det att dels påyrkats, att lagen skall erhålla tillämpning även beträffande jorden å utarrenderade fastigheter, dels ock framhållits, att ansvaret bör ligga hos den, som föranlett vanhåvden. Beträffande den senare invändningen finner jag i likhet med jordsakkunniga av praktiska skäl nödvändigt att ansvaret lägges å jordägaren. De små ekonomiska förhållanden, i vilka flertalet arren-

datorer befinner sig, medgiva nämligen icke att av dem utkräves någon ansvarighet för vanhävden. Men om ansvarighet ålägges jordägaren i förhållande till det allmänna, måste denne, såsom de sakkunniga jämväl erinrat, samtidigt erhålla möjlighet att, i den mån han icke enligt arrendelagen är ansvarig för fastighetens hävd och underhåll, under löpande arrendetid vidtaga åtgärder mot begynnande vanhävd. Då det emellertid synts mindre lämpligt, att jordägaren skulle kunna ingripa i arrendejordbrukets skötsel, har såsom nämnts den av jordsakkunniga föreslagna bestämmelsen om rätt för jordägaren att påkalla syn under arrendetiden ej upptagits i det omarbetade förslaget. Vidare torde, därest i förhållande till det allmänna jordägaren skall ansvara för fastighetens hävd även i sådana avseenden, då enligt arrendeförhållandet arrendatorn ensam har ansvaret, jordägaren stundom finna sig nödsakad att med stränghet ingripa mot en arrendator, som måhända endast i mindre grad efterätter sin skyldighet i detta avseende. Vid nu angivna förhållanden läser det ej låta sig göra att giva uppsiktslagen tillämplighet beträffande utarrenderad fastighet i annan mån än jordägaren är ansvarig för fastighetens hävd eller sålunda endast beträffande nödiga byggnader. Anledning torde ej föreligga att undantaga det fall, att vållande ligger arrendatorn till last. Regeln synes jämväl böra gälla, där arrendet på grund av meddelad dispens eller annan orsak ej faller under den norrländska arrendelagens bestämmelser eller de särskilda stadganden, som enligt det nämnda förslaget skulle upptagas i den allmänna arrendelagen rörande arrenden under bolag och med dem jämställda rättssubjekt. Nu nämnda fall torde nämligen bliva endast undantagsvis förekommande, och något egentligt behov av speciella regler i uppsiktslagen kan därför näppeligen anses vara för handen.

Speciell motivering. Av vad nu anförts läser framgå, att jag i huvudsak kunnat ansluta mig till den allmänna uppfattning, som kommit till uttryck i jordsakkunnigas förslag. Endast i några mindre väsentliga avseenden har jag funnit förslaget böra omarbetas. Jag övergår nu till att närmare redogöra för de särskilda stadgandena i det omarbetade förslaget. Härvid torde jag icke behöva uppehålla mig vid sådana från jordsakkunnigas förslag gjorda avvikelser, vilka tillkommit utslutande av redaktionella hänsyn eller för att i uppsiktslagen vinna överensstämmelse med det av mig förut framlagda förslaget till ändringar i arrendelagstiftningen. Därjämte får jag hänvisa till jordsakkunnigas betänkande och de däröver avgivna yttrandena.

1 §.

Då jag, såsom vid remissen till lagrådet av förslagen i fråga om arrendelagstiftningen närmare utvecklats, funnit den norrländska arrendelagen böra med vissa mindre ändringar bibehållas i gällande kraft, följer därav, att i uppsiktslagen olika grunder måste angivas för bestämmande av den jord, varå denna lag skall äga tillämpning. I fråga om jord, belägen inom de trakter av riket, där den allmänna arrendelagen skall gälla, torde, såsom ock skett i jordsakkunnigas förslag, böra användas samma avfattning som i förslaget till ändrin-

gar i arrendelagstiftningen begagnats för bestämmande av de fall, då de särskilda bestämmelserna om arrende av jord under bolag och med dem likställda rättssubjekt skola äga tillämpning. I fråga om jord, belägen inom den norrländska arrendelagens giltighetsområde, torde likaledes böra i uppsiktslagen iakttagas anslutning till den norrländska arrendelagens uttryckssätt. Denna skiljaktighet blir en följd av att uppsiktslagen är avsedd att vara ett komplement till arrendelagstiftningen i nu berörda delar. Härvid må erinras, att anslutningen till norrlandslagen innebär en utvidgning av uppsiktslagens tillämplighet inom Norrland, Dalarne och Värmland. Härigenom tillgodoses ett i yttranden från vissa myndigheter uttalat önskemål att lagen må avse ej blott skogsspekulanter utan enskilda spekulanter över huvud.

2 §.

För överskådlighetens skull har det i nuvarande lag under 1 § upptagna stadgandet i vad det avser lagens tillämplighet i fråga om utarrenderad brukningsdel överförts till en särskild paragraf.

3 §.

I några yttranden har gjorts gällande, att sådana fall, som avses i 13 § första stycket i de sakkunnigas förslag, icke kunna betraktas såsom vanhävd, och har därför hemställts, att stadgandet i nämnda stycke måtte utgå för att i stället inarbetas i förevarande paragraf. Med hänsyn till de av jordsakkunniga i motiveringen till 2 § i deras förslag åberopade skäl finner jag emellertid ej anledning i denna del frånga förslaget.

4 §.

Jordsakkunniga hava ej tagit definitiv ståndpunkt till frågan om uppsiktsmyndighetens organisation och verksamhetsätt utan hava i avbidan på det utlåtande, som är att förvänta från särskilt tillkallade sakkunniga i kolonisations- och egnahemsfrågorna, föreslagit bibehållande av den nuvarande anordningen. I flera yttranden från länsstyrelser och hushållningssälls-kaps förvaltningsutskott i södra och mellersta Sverige har emellertid uttalats den önskan, att uppsikten måtte anförtros åt hushållningssällskapens förvaltningsutskott eller egnahemsnämnder. I likhet med jordsakkunniga kan jag, med hänsyn till nämnda, ännu icke avslutade utredning ej anse lämpligt att nu söka genomföra en förändrad organisation. Härtill föreligger så mycket mindre anledning som den nuvarande anordningen med särskilda jordbrukskommissioner icke, såvitt herrar Wihlborgs och Nilssons utredning givit vid handen eller eljest är känt, föranlett några önskemål om en förändring. Ur synpunkten att icke använda en större förvaltningsapparat än behovet kräver har jag anslutit mig till de sakkunnigas förslag att vid tillsättande av dessa kommissioner två eller flera län skola kunna, efter Kungl. Maj:ts prövning, sammanföras till ett gemensamt verksamhetsområde.

5 §.

Med anledning av vad i vissa yttranden uttalats om lämpligheten av att jordbrukskommissionerna skulle kunna, i enlighet med vad som faktiskt stundom förekommit, utan föregången syn träffa överenskommelse med jordägaren om åtgärder för avhjälpan av vanhävd har förevarande stadgande i det omarbetade förslaget erhållit en avfattning, som överensstämmer med den gällande lydelsen. Däremot har jag ej ansett lämpligt, att, på sätt jämväl ifrågasatts, åt en dylik överenskommelse gives samma verkan som åt överenskommelse, vilken träffats på grundval av en syneförrättning.

6—7 §§.

Den från jordkommissionens förslag hämtade bestämmelsen, att i den med jordägaren träffade överenskommelsen ävensom i domstolens föreläggande skall angivas den tid, inom vilken varje särskild åtgärd för avhjälpan av vanhävd skall vara vidtagen, har synts mig synnerligen lämplig, och har därför en föreskrift av detta innehåll upptagits i det förslag jag nu framlägger.

8 §.

Med hänsyn till den avsevärda förskjutning av penningvärdet, vilken ägt rum sedan den nuvarande lagens bötesbestämmelser fastställdes, har jag, i anslutning till vad herr Lindhagen hemställt, ansett mig böra föreslå en höjning av bötesmaximum. Detta har synts mig kunna sättas till 5,000 kronor.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har anmärkt, att av paragrafens lydelse ej skulle med tydlighet framgå, att böter kunna ådömas även för eftersättande av det nya föreläggande, som domstol jämlikt 7 § andra stycket kan hava meddelat. Till förebyggande av tvekan i detta hänseende har formuleringen något jämkats.

13 §.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län har hemställt om den ändring i gällande lag, att jordbrukskommission må efter eget beprövande antingen själv anhängiggöra åtal eller uppdraga åt allmän åklagare att utföra detsamma. Av föreliggande utalanden framgår ej, att i allmänhet någon olägenhet försports därav att det skall tillkomma allmän åklagare att föra talan i mål om ansvar för eftersättande av åtagande eller föreläggande att vidtaga åtgärder för avhjälpan av vanhävd. På grund härav och med hänsyn till den kostnad, som skulle kunna tillskyndas det allmänna, därest jordbrukskommissionen skulle själv utföra talan vid domstol, har jag icke ansett mig böra biträda nämnda hemställan.

14 §.

Då enligt förslaget till ändringar i arrendelagstiftningen dispensrätten lagts i länsstyrelsernas händer, synes anledning ej föreligga att beträffande dispensärenden enligt denna lag överlämna avgörandet åt andra myndigheter.

Ett utsträckande, på sätt blivit ifrågasatt, av dispensrätten enligt första stycket till andra fall än sådana, som äro jämförliga med de uttryckligen angivna, synes med hänsyn till vikten av markens bevarande för jordbruksproduktion ej vara att förorda.

Övergångsbestämmelserna.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län har anmärkt, att, då ej ringa tid kan komma att förflyta mellan nedläggandet av ett jordbruk och den odlade jordens fullständiga förvildning, jordsakkunnigas förslag icke kan anses innebära ett lagfästande av den princip, som antagits ligga till grund för Kungl. Maj:ts av dem åberopade utslag. I anledning härav har en omformulering vidtagits i sista punkten av första stycket.

Beträffande sista stycket i övergångsbestämmelserna må anmärkas, att med det däri upptagna stadgandet närmast avses 9 § i lagen den 18 juni 1926 (nr 336) angående sammanläggning av fastigheter å landet. Innebörden av stadgandet är uppenbarligen, att vad i nämnda paragraf stadgas skall äga tillämpning även för det fall, att fastighet, som i paragrafen avses, är belägen i annan del av riket än där den nuvarande uppsiktslagen är gällande.

Då besvär över Konungens befallningshavandes beslut i ärende, som avses i 14 § i det överarbetade förslaget, lämpligen synes böra prövas av regeringsrätten, erfordras härför ändring i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. Denna fråga har jag för avsikt att framdeles anmäla till Kungl. Maj:ts prövning.

I enlighet med de av mig nu angivna grunder har jag låtit inom justitiedepartementet upprätta förslag till *lag angående uppsikt å vissa jordbruk.*»

Föredraganden uppläser härefter omförmälda lagförslag, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, samt hemställer, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte inhämtas för det ändamål, som i § 87 regeringsformen omförmäles.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

H. Stefenson.

Förslag
till
L a g
angående uppsikt å vissa jordbruk.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Tillhör fastighet på landet inom annan del av riket än här nedan i andra stycket sägs bolag eller ekonomisk förening eller ock enskild person, vilken driver yrkesmässig handel med skogsprodukter eller industriell rörelse och ej besitter fastigheten huvudsakligen för jordbruk, och ingår i särskild till fastigheten hörande brukningsdel odlad jord till en vidd av minst fyra och högst tjugufem hektar, skall uppsikt på sätt nedan förmäles hållas däröver att jordbruket å brukningsdelen ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för brukningsdelen nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla.

Lag samma vare i fråga om fastighet på landet inom Värmlands län och inom Nedan-Siljans, Ovan-Siljans och Väster-Dals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar i Kopparbergs län och inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, där fastigheten tillhör bolag eller ekonomisk förening eller ock enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och i särskild till fastigheten hörande brukningsdel ingår inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar.

Vad nu stadgats skall äga tillämpning även i det fall, att i brukningsdel ingår jord från särskilda, samma ägare tillhöriga fastigheter.

Vid bedömande av frågan, huruvida fastighet huvudsakligen besittes för jordbruk, skola i samma ägares hand befintliga genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet.

2 §.

År brukningsdel utarrenderad, skall, där ej sådant fall är för handen, varom i 9 § första stycket sägs, vad i denna lag stadgats äga tillämpning allenast beträffande nödiga byggnader.

3 §.

Till vanhävd, varom i 1 § förmäles, är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Ej heller skall såsom vanhävd anses, att åbyggnad, vilken genom brukningsdels sammanslagning med annan blir obehöflig, bortföres eller lämnas att förfalla, där ingen av brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning är sådan, att brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning av därå bedrivet jordbruk, men genom sammanslagningen sådant jordbruk uppkommer.

4 §.

Till utövande av den uppsikt, varom ovan sägs, tillsätter Konungen för varje län eller, där så finnes lämpligt, för två eller flera län en jordbrukskommission, bestående av ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses för en tid av tre år.

Jordbrukskommissionen har att vid fullgörande av sin uppgift ställa sig till efterrättelse det reglemente, som Konungen fastställer efter kommissionens förslag samt hörande av landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott.

5 §.

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordbrukskommissionen finner skälig anledning antaga, att brukningsdel är utsatt för sådan vanhävd, som i denna lag avses, äger kommissionen till företagande av syn å brukningsdelen förordna tre gode män, vilka utses bland dem, som i orten äro valda till nämndemän eller till ledamöter i ägodelningsrätt eller till gode män vid lantmäteriförrättning. Till syneman må ock, där så finnes lämpligt, väljas lantbruksingenjör eller jordbrukskonsulent.

De sålunda utsedda synemännen skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

6 §.

Finner jordbrukskommissionen efter övertvägande av synemännens utlåtande, att vanhävd, som i denna lag avses, föreligger, skall kommissionen med ägaren söka träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss tid, högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skall angivas, vilka särskilda åtgärder det åligger ägaren att vidtaga, ävensom utsättas den tid, inom vilken en var av dem skall vara fullgjord.

Kan ej sådan överenskommelse träffas eller fullgör ej ägaren sitt åtagande, äger kommissionen vid domstol i den ort, där fastigheten är belägen, anhängiggöra och utföra talan mot ägaren.

7 §.

Har jämlikt 6 § talan blivit instämd till domstol, äger domstolen föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren viss tid, högst fyra år, inom vilken en var av dem skall vara fullgjord.

Fullgöras ej föreskrivna åtgärder inom bestämd tid, äger domstolen på yrkande av jordbrukskommissionen giva ägaren det nya föreläggande i fråga om vanhävdens avhjälpande, som med avseende å brukningsdelens tillstånd vid tillfället må finnas erforderligt.

8 §.

Eftersättes vad ägaren enligt 6 § åtagit sig eller vad enligt 7 § första eller andra stycket honom förelagts att utföra, skall, där ägaren är bolag eller förening, en var, som under den jämlikt 6 eller 7 § bestämda tid enligt stadgande i lag ägt företräda bolaget eller föreningen, dömas att böta minst två hundra, högst fem tusen kronor; dock vare den, som finnes ej hava i avsevärd grad bidragit därtill, att åtagandet eller föreläggandet icke blivit fullgjort, från ansvar fri. Är ägaren enskild person, skall vad nu är sagt om företrädare för bolag eller förening äga motsvarande tillämpning å honom och den eller dem, som enligt stadgande i lag må hava företrätt honom.

9 §.

Upplåtes brukningsdel på arrende efter det densamma varit föremål för syn, varom ovan sagts, är ägaren ansvarig för avhjälpande jämväl av den å jorden vid synen befintliga vanhävden.

Har efter sådan syn brukningsdelen genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, är ändock förre ägaren ansvarig för avhjälpande av den vid synen befintliga vanhävden, där ej med jordbrukskommissionens medgivande ansvarigheten övertagits av nye ägaren. Vad nu stadgats om förre ägarens ansvarighet för vanhävdens avhjälpande medför ej befrielse för nye ägaren från den ansvarighet för vanhävden, som jämlikt denna lag må åligga honom.

Innehavare av jord är skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpande av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å fastigheten, som därför erfordras.

10 §.

Anser jordbrukskommissionen, att tillämpning av den i 8 § stadgade bötespåföljd bör äga rum, skall kommissionen uppdraga åt allmän åklagare att utföra åtalet. Utan uppdrag, som nu sagts, må dylikt åtal ej anhängiggöras av allmän åklagare.

11 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan och må i händelse av bristande tillgång till deras gäldande ej förvandlas till frihetsstraff.

12 §.

För syneförrättning skola synemännen njuta ersättning av allmänna medel enligt vad särskilt stadgas.

Har åtagande enligt 6 § eller föreläggande enligt 7 § ägt rum, är jordägaren skyldig att gälda kostnaden för den i ärendet enligt 5 § förrättade syn.

13 §.

Mål, som enligt denna lag anhängiggöres vid domstol, skall behandlas i den för brottmål stadgade ordning; skolande om fullföljd av jordbrukskommissionens talan mot hovrätts utslag gälla vad i 30 kap. 6 § 3 mom. rättegångsbalken är föreskrivet rörande allmänt åtal.

14 §.

Erfordras område, å vilket bestämmelserna i denna lag äga tillämpning, för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriella anläggningar eller i annat liknande syfte, ankommer på Konungens befallningshavande i det län, där området är beläget, att efter jordbrukskommissionens hörande lämna tillstånd till områdets användande för sådant ändamål.

Är i annat fall än i 3 § andra stycket avses med hänsyn till jordbruksnäringens gagn eller andra omständigheter synnerligen önskvärt, att brukningsdel sammanslås med annan, ankommer likaledes på Konungens befallningshavande att efter jordbrukskommissionens hörande lämna tillstånd därtill att åbyggnad, vilken genom sammanslagningen blir obehövlig, må bortföras eller lämnas utan underhåll.

Över Konungens befallningshavandes beslut i ärende, som nu sagts, må klagan föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1928. Dock må lagen ej tillämpas, där brukningsdel är genom avtal, träffat före nämnda dag, till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av brukningsdelens vanvårdande kan skiljas från nyttjanderätten. Ej heller äger lagen tillämpning med avseende å jord, varå redan vid lagens ikraftträdande jordbruket var fullständigt förfallet.

Lagen den 25 juni 1909 (nr 57 s. 13) angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland skall upphöra att gälla den 1 januari 1928, dock att den fortfarande skall tillämpas dels i fråga om sådana brukningsdelar, å vilka den nya lagen i följd av vad i föregående stycke stadgats ej är tillämplig, dels ock å mål, som före den 1 januari 1928 anhängiggjorts eller som därefter anhängiggöras på grund av att ägaren eftersatt vad han före sagda dag åtagit sig eller förklarats skyldig utföra.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagen den 25 juni 1909, skall hänvisningen i stället avse denna lag.

Sammanställning

av yttranden, avgivna av myndigheter och andra över jordsakkunnigas förslag.

Över jordsakkunnigas förslag hava yttranden avgivits av *länsstyrelserna, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen, jordbrukskommissionerna, hushållningssällskapens förvaltningsutskott* utom i Uppsala och Gotlands län, *Sveriges allmänna lantbrukssällskap* och *Sveriges skogsägareförbund*.

Uti en till justitiedepartementet den 4 oktober 1926 inkommen skrift har borgmästaren *C. Lindhagen* framställt vissa erinringar mot de sakkunnigas förslag.

I. Lagstiftningens omfattning i geografiskt hänseende.

Beträffande denna fråga hava *länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, jordbrukskommissionerna i Värmlands, Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län samt hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Södermanlands, Kronobergs, Blekinge, Värmlands, Västerbottens och Norrbottens län* tillstyrkt lagens utsträckning till hela landet och har såsom stöd härför åberopats, att en vanhävdslag vore av behovet påkallad såsom ett komplement till den föreslagna skärpta arrendelagstiftningen.

Av de tillstyrkande uttalandena må följande här återgivas.

Länsstyrelsen i Stockholms län: Länsstyrelsen anser, i huvudsaklig avslutning till den tankegång, som utvecklats av andra lagutskottet vid 1924 års riksdag, vägande skäl tala för att en s. k. vanhävdslagstiftning är behövlig även för andra delar av riket än de, som nu inbegripas under 1909 års lag om uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne. Det synes likaså naturligt och särskilt motiverat av den nu föreslagna rikslagstiftningen om arrendeuppåtelse, att även vanhävdslagstiftningen blir, *så långt sådant kan finnas lämpligt*, enhetlig för hela riket.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län: Länsstyrelsen, som för sin del funnit att lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland med avseende å de delar av Kopparbergs län, för vilka nämnda lag varit gällande, förhindrat nedläggandet av ett flertal mindre jordbruk och att nämnda lag sålunda verkat i den riktning, som med dess bestämmelser åsyftats, får förorda att liknande bestämmelser avseende hela riket måtte utfärdas.

Länsstyrelserna i Skaraborgs och Örebro län hava uttalat, att de endast under förutsättning, att en social arrendelagstiftning komme till stånd för hela landet, kunde förorda förevarande lagförslag.

En utvidgning av lagens tillämplighetsområde har avstyrkts av *länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Värmlands län, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen samt hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Stockholms, Östergötlands och Jönköpings län, Kalmar läns södra del, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs läns norra del, Älvsborgs läns södra del, Skaraborgs och Örebro län samt Sveriges allmänna lantbrukssällskap och Sveriges skogsägareförbund*. Såsom skäl för avstyrkande har i allmänhet anförts, att de skäl, som föranlett införande av en vanhävdslagstiftning för Norrland icke ägde samma giltighet beträffande landet i dess helhet. Norrlandslagen hade tillkommit på grund av den starka skogsspekulationen därstädes och de mindre gynnsamma betingelserna för jordbrukets bedrivande utan stöd av skog. Något liknande förhållande föreläge ej i övriga delar av landet. En i den enskildes förfoganderätt över sin jord så djupt ingripande lagstiftning borde tillgripas endast under förutsättning, att verkliga missförhållanden gjorde densamma nödvändig. Inom södra och mellersta Sverige förekomme emellertid ej vanhävd av jord. I många fall vore bolagens jordbruk verkliga mönsterjordbruk. Enär förevarande förslag endast vore avsett såsom ett komplement till den speciella arrendelagstiftningen, innebure ett avstyrkande av nämnda lagstiftning jämväl ett avstyrkande av ifrågavarande förslag.

I detta sammanhang må anföras vissa principuttalanden, som gjorts i en del yttranden.

Länsstyrelsen i Stockholms län yttrar sålunda: Länsstyrelsen kan icke undgå att vid nu föreliggande förslag liksom förut beträffande förslaget till arrendelag ifrågasätta, huruvida jordsakkunniga vederbörligen undersökt frågan, om i *varje punkt* samma lagstiftning är lämplig för de huvudsakligen skogsproducerande landskapen å ena sidan och för övriga delar av riket å den andra. Det vill över huvud taget synas, som om jordsakkunniga allt för lätt förbigått de skiljaktigheter, som dock på förevarande område lära förefinnas mellan nämnda områden, och som om förslaget i följd härav fått en alltför schematisk karaktär av den hittillsvarande norrländska vanhävdslagstiftningens utsträckning — t. o. m. med vissa skärpningar — till riket i dess helhet.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför: Detta förslags genomförande kan icke tillerkännas avsevärd betydelse för det svenska jordbrukets vidmakthållande och utveckling eller för tryggande åt landets befolkning av tillgång på livsmedel, särskilt brödsäd. Om sistnämnda synpunkter skola göras gällande — varför starka skäl utan tvivel kunna anföras — erfordras en allmän uppsiktslag beträffande jordbruket, i viss mån svarande mot lagstiftningen om enskilda skogar.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län gör följande uttalande: Innan man skrider till en så omfattande åtgärd, hade emellertid varit önskvärt, att sakkunniga ej blott konstaterat förefintligheten av en gången tids tvångslagstiftning utan även undersökt verkningarna för jordbrukets och den jordbrukande befolkningens del av å ena sidan denna äldre lgastiftning och å den andra tillämpningen

av de ekonomiska frihetsteorier, som återfinnas i omtalade förordning av år 1789. Törhända skulle en sådan jämförelse ha lett till ökad betänksamhet att bryta mot principer, vilkas tillämpning i stort sett varit så välsignelsebringande. Ty mot en god princip bör man icke bryta, därför att i undantagsfall kan påvisas, att den leder till skada. Ej heller därförlor att avsteg från densamma måst göras i anledning av så exceptionella förhållanden med både ekonomiska och ej minst psykologiska verkningar som dem, vilka föranleddes av kända företeelser i Norrland under slutet av 1800-talet.

Länsstyrelsen i Örebro län yttrar: Länsstyrelsen håller alltjämt före att ur principiell synpunkt ingenting finnes att erinra mot en lagstiftning, som riktar sig mot vanhävd av jord. Samtidigt härmed kan länsstyrelsen emellertid icke underlåta att framhålla, hurusom enligt länsstyrelsens uppfattning antagligen icke mycket står att vinna genom en dylik lagstiftning. I detta avseende får länsstyrelsen erinra om erfarenheterna under den så kallade kristiden, då de ingripanden, som av de offentliga myndigheterna gjordes gentemot föreliggande vanskötsel av jord, åtminstone här i länet knappast föranledde några mera påtagliga resultat. Den rätta och bästa vägen till avhjälpan eller åtminstone förminskande av dylika missförhållanden torde fastmera vara att söka i positiva åtgärder för lantbruksnäringens förkovran och utveckling, i vilket avseende särskilt hushållningssällskapen i deras nya form torde hava en mycket stor uppgift att fylla.

Domänstyrelsen anför: Ett lagstiftande med åtföljande upprättande av ett flertal statsorganisationer — jordbrukskommissioner — för uppsikt över förhållanden, som endast i enstaka undantagsfall torde vara att emotse, synes icke vare sig lämpligt eller påkallat. — — — Vanhävdslagstiftningen äger visserligen icke tillämplighet i fråga om kronojord, men det torde dock icke kunna undvikas att med sådan omfattning, som föreslagits, lagstiftningens verkningar skulle giva sig tillkänna även beträffande dylik jord. Sålunda torde domänstyrelsen i så fall komma att finna en sammanslagning av två skilda brukningsdelar av kronojord möta betänkligheter, även om dylikt förfarande ur ekonomisk synpunkt måste anses mest ändamålsenligt. Fall, där å kronodomänerna en sammanslagning av närliggande brukningsdelar anses böra ske för ernående av ett gynnsammare driftsresultat, förekomma ej sällan.

Lantbruksstyrelsen framhåller: Ett genomförande av bestämmelser, som avse att bereda skydd mot verkligt vanvårdande av den odlade jorden, kan ur olika synpunkter anses i viss mån berättigat. Sådana bestämmelser måste dock enligt styrelsens förmenande, dels utformas så, att de icke lägga band på eller hindra ett ekonomiskt utnyttjande av jorden, dels ur rättvisans synpunkt göras allmängiltiga. Skapandet av särdrag för olika kategorier av jordinnehav och medgivandet av undantag från givna bestämmelser för andra sådana finner lantbruksstyrelsen kunna försvaras endast där alldeles särskilda tvingande skäl härför föreligga.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Blekinge län yttrar: Med erkännande av förslagens goda syfte — att verka för vidmakthållande och förbättrande av den odlade jordens avkastningsförmåga — måste utskottet dock framhålla sin övertygelse, att därest hänsyn till jordägaren alltför mycket åsidosattes, såsom i förslaget enligt utskottets mening skett, kan lagen komma att verka i riktning motsatt den åsyftade. En del av de föreslagna bestämmelserna kunna lätt verka hämmande på en jordägares strävan att anpassa sig efter ändrade konjunkturer.

Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför: Det synes mindre välbetänkt, att en vanhävdslag endast utgör ett komplement till en ar-

rendelag. En vanhävdslag bör avse förekommande av vanhävd å all jord, som användes för jordbruk. I förevarande förslag har i vanhävdsbegreppet införts andra sociala spörsmål än dem, som gälla själva jordens avkastning för folkförsörjningen.

Beträffande frågan om behövligheten av en vanhävdslag såsom komplement till den föreslagna särskilda arrendelagen må anföras vissa uttalanden.

Sålunda yttrar *domänstyrelsen*: Därest sådan arrendelagstiftning komme till stånd, varigenom jordägaren funne sig nödsakad vidtaga åtgärder och dispositioner, som för honom innebure ofta betydande ekonomiska upppoffringar, torde det visserligen kunna emotses, att jordägaren, för undvikande av de kostnader, som vore förenade med upprätthållande av särskilt oräntabla jordbruk, komme att mången gång nedlägga dylika såsom särskilda brukningsdelar. Därmed torde emellertid icke behöva följa, att den till brukningsdelen hörande odlade jorden bleve utsatt för vanhävd. De ekonomiska förhållandena å jordbruksområdet lika väl som i fråga om skogshantering, bruksrörelse eller annan industri äro numera i allmänhet icke sådana, att jordägare anse sig kunna underlåta att på ändamålsenligaste sätt tillvarataga avkastningsmöjligheterna å redan odlad jord, även om denna ansetts böra nedläggas såsom särskild brukningsdel. I fall då området icke avsöndras och försäljes såsom eget hem, vilket numera lär ske i mycket stor utsträckning, särskilt från trävaruindustriens egendomar, torde odlad jord, som ej är avsedd att vidare utarrenderas såsom självständig brukningsdel, komma att antingen tilläggas annan intilliggande arrendelott som åker eller betesvall eller ock i enahanda syften hävdas i sambruk med huvudgård eller annan självständig jordbruksgård. Lika litet som sådant förfarande i och för sig innebär att jorden blir utsatt för vanvård, lika litet kan ett utläggande av särskilt svag, för ekonomisk jordbruksdrift otjänlig odlad jord till skogsmark efter därå företagen ändamålsenlig skogsodling anses som vanhävd av jorden.

Lantbruksstyrelsen anför: Detta motiv finner lantbruksstyrelsen knappast vara tillräckligt bärande för införandet i lag av bestämmelser, som, enligt vad lantbruksstyrelsen kan finna, åtminstone icke under alla förhållanden äro förenliga med ett tidsenligt tillgodoseende av produktionens krav. Såsom lantbruksstyrelsen redan anført, torde det ur produktionssynpunkt icke få anses oriktigt och sålunda icke kunna betecknas såsom vanhävd att omlägga åker till betesmark eller till och med i vissa fall till skogsmark. Det av jordsakkunniga i 2 § av förslaget gjorda undantaget i fråga om jord, som måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift, är icke ägnat att undanröja styrelsens betänkligheter mot bestämmelserna i fråga. Det synes lantbruksstyrelsen mera rationellt, att icke genom för långt gående bestämmelser i fråga om arrendelagstiftningen frambringa sådana förhållanden, att vissa jordägare måste finna det ur ekonomisk synpunkt nödvändigt att nedlägga en del arrendejordbruk, som under nuvarande förhållanden — med måhända i vissa fall ekonomiska upppoffringar — upprätthållas.

Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott framhåller följande: Den föreslagna lagen riktar sig med omissskänlig tvångskaraktär mot vissa jordägaregrupper, för vilka förslaget genomförande i nu föreliggande skick tvivelsutan komme att verka svårt hämmande på deras fria näringsutövning. Det har av de sakkunniga befarats, att dessa jordägare under trycket av den rigorism, som i mångt och mycket präglar de särskilda bestämmelser i nyssnämnda förslag till arrendelag, skulle komma att i större eller mindre omfattning nedlägga jordbruket, och detta menar man, skall vanhävdslagen förhindra.

Nu förhåller det väl sig i själva verket så, att nedläggande av ett jordbruk, även när detta är jämförelsevis litet, visst icke är något, som en jordägare lika lätt och lekande som de sakkunniga tyckas mena inlåter sig på. Redan härutinnan torde för den skull ligga ett så att säga naturligt korrektiv mot nedläggande av jordbruk utan avgjort vägande ekonomiska bevekelsegrunder. Avser man å andra sidan ett mer eller mindre konstlat vidmakthållande av ett jordbruk, har man uppenbarligen lämnat verklighetens fasta mark och förrirat sig in på ett område, varest svåra besvikelser icke stå till att undvika. Avlägsnar man sig vid lagstiftningsarbetet alltför mycket från de ekonomiska principer, som reglera näringslivet, kan i längden icke undgås, att betänkliga återverkningar på samma näringsliv bliver den ofrånkomliga följden.

Sveriges allmänna lantbrukssällskap yttrar: I mellersta Sverige, där bolagen oftast utgöras av järnbruk, avser deras jordbruk i främsta rummet att producera livsmedel för den av bolagen sysselsatta industribefolkningen. Andra bolag avse att å sina jordbruk producera för deras drift erforderliga råmaterialier eller att tillgodogöra därå befintliga naturtillgångar. Någon anledning att antaga, att dessa bolag, därest särskilda bestämmelser komme att utfärdas för av dem utarrenderade jordbruk, skulle komma att nedlägga jordbruken, föreligger enligt sällskapets mening icke.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län yttrar: Då ett antagande av arrendelagstiftningen icke med nödvändighet behöver medföra sådana missförhållanden, att ett mera allmänt behov av den föreslagna vanhävdslagstiftningen gör sig märkbart, synes, även om man anser det lämpligt med en dylik särslagstiftning, anledning dock föreligga att uppskjuta frågan till dess en viss erfarenhet om behovet vunnits. Enahanda uttalande göres av *länsstyrelsen i Östergötlands län* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Örebro län*.

II. Lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare.

Härutinnan hava *länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Kopparbergs, Gävleborgs* och *Västernorrlands län*, *domänstyrelsen, jordbrukskommissionerna i Jämtlands* och *Västerbottens län* samt *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län* anslutit sig till förslaget ståndpunkt.

Uttalanden att lagen skulle avse alla *enskilda* jordägare hava framförts av *länsstyrelserna i Södermanlands* och *Västmanlands län*, *jordbrukskommissionen i Västernorrlands län* samt *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands, Kalmar läns norra del* och *Västmanlands län*.

Sålunda yttrar *länsstyrelsen i Västmanlands län*: De skäl, som anförts till stöd för oförmälda ståndpunkt, synas så mycket mera vägande som den nya vanhävdslagen därigenom skulle komma att befrias från ett eljest ofrånkomligt särdrag av att vara en slags »klasslag», av att vara tillkommen för att hålla efter vissa särskilda grupper av jordbrukare, mot vilkas sätt att hävda jorden, jämfört med andra lantmäns, i stort sett intet berättigt klander synes kunna framställas åtminstone beträffande rikets mellersta och sydligare delar.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför: En huvudgrupp av den föreslagna arrendelagens strängare »särskilda bestämmelser» gäller även jordbruksarrenden under fideikommiss och vissa andra »stadigvarande jordbruksarrenden». De sakkunniga hava icke angivit några skäl för sitt uttalande, att för

sådan jord icke skulle tarvas några vanhävsbestämmelser. Det torde fastmera icke saknas anledning att åtminstone beträffande fideikommiss i vissa fall förmoda motsatsen. Här är en av de punkter, där man saknar verklig utredning i betänkandet, och där en dylik utredning eventuellt kunde tänkas föranleda någon variation av de föreslagna vanhävsbestämmelserna för olika kategorier av jord.

Länsstyrelsen i Kronobergs län framhåller, att det av principiella skäl ej borde vara uteslutet att i alldeles uppenbart fall av vanhävd å enskilds fastighet genom ingripande från samhällets sida åvägabringa rättelse.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Värmlands län uttala, att den gällande lagens bestämmelse i förevarande hänseende borde tillerkännas företräde.

Länsstyrelsen i Västmanlands län och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Örebro län göra gällande, att för lagens tillämplighet borde fordras, att det förefunnes ett visst sammanhang mellan det av en enskild person bedrivna jordbruket och den av honom idkade rörelsen.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Jämtlands län, vilka i huvudsak ansluta sig till förslagets ståndpunkt, framhålla, att det förekommit, att enskilda personer förvärvat jordbruksfastighet t. ex. för jaktens skull eller såsom kapitalplacering för framtida spekulation, och att det understundom visat sig behövt, att sådana fastigheter bleve föremål för uppsikt. Lagen borde därför omfatta fastighet, tillhörig enskild person, vilken driver industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter eller eljest förvärvat jorden för annat ändamål än idkande av jordbruk. Ett sådant tillägg torde icke föranleda ökad svårighet att urskilja, vilka fastigheter skulle vara underkastade lagens tillämplighet.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västerbotens län uttala, att lagen borde äga tillämpning å jord, som av enskild person förvärvats i spekulationssyfte. *Nämnda förvaltningsutskott* yttrar: Utskottet finner det betänkligt att från lagens tillämpning undandrages den jordbruksjord, som i enskilda spekulanters händer ofta blir föremål för omfattande vanhävd såväl vad gäller jord som byggnader. Sådan vanhävd förefaller också mest upprörande, då knappast någon förmildrande omständighet här torde kunna andragas. Tvärtom måste dylika enskilda jordförvärv i spekulationssyfte betraktas såsom icke önskvärda, då de ej hava annat ändamål än att lämna spekulanten profit, om möjligt utan att han skall behöva fullgöra någon skyldighet åt det allmänna eller landets näringsliv. Det synes så mycket mindre föreligga anledning att skona vederbörande från att tvångsvis fullgöra rimliga skyldigheter, som man beträffande vanhävdslagen i allmänhet med all rätt utgår ifrån att det allmännas intresse bör gå före den enskildes. Med den formulering, som givits lagförslagets § 1 kommer detsamma enligt förvaltningsutskottets mening att i tillämpningen leda till för den allmänna rättsuppfattningen kränkande konsekvenser, varför utskottet anser en omarbetning nödvändig i så måtto, att jord i enskilda spekulanters händer, dessa må nu vara jordbrukare eller andra, som spekulera i t. ex. s. k. styckningsegendomar eller andra fastigheter, må falla under lagens tillämpning.

Även herr *Lindhagen* har funnit inskränkningen till enskild skogsspekulant vara en synnerligen äventyrlig beskärning av norrlandslagstiftningen.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västernorrlands län framhåller, att lagen borde omfatta jämväl fastighet, som tillhörde person, vilken bedrev yrkesmässig handel med jordbruks- eller skogsfastigheter.

Jordbrukskommissionen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gävleborgs län samt länsstyrelsen i Norrbottens län, göra gällande, att, såsom förhållandet vore i den nuvarande lagen, ägarens mantalsskrivningsort borde vara avgörande för frågan om lagens tillämplighet å jord i enskild ägo. Enahanda ståndpunkt intages av *jordbrukskommissionen i Värmlands län*, som finner en full överensstämmelse mellan tillämpningsområdena för den speciella arrendelagen och vanhävdslagen varken påkallad eller lämplig.

Lantbruksstyrelsen anser, att lagen borde begränsas till att omfatta endast fastigheter, tillhörande bolag, ekonomiska föreningar och enskilda, som förvärvat fastigheten enbart eller huvudsakligen i ändamål att antingen direkt eller i spekulationssyfte utnyttja denna tillhörande skog, torvmosse, stenbrott eller annan dylik naturtillgång.

Sveriges skogsägareförbund påpekar, att under begreppet »enskilda skogsspekulanter» ej borde komma sådana jordägare, som i och för ett rationellt utnyttjande av egen skogsavkastning dreve mindre sågverksrörelse å egen gård.

III. Lagstiftningens begränsning med hänsyn till vederbörande fastighets omfattning.

Länsstyrelserna i Kalmar och Jämtlands län samt hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län hava uttalat sig för den arealbestämning, som upptagits i förslaget.

Länsstyrelserna i Kronobergs, Blekinge, Hallands och Örebro län, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs och Kristianstads län samt Sveriges skogsägareförbund hava framhållit, att den föreslagna minimigränsen borde höjas för att undvika att under lagens tillämplighet fölle rena arbetarlägenheter. I allmänhet föresloges en höjning till fyra hektar.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län yttra: Det kan ifrågasättas om inte en vanhävdslag borde omfatta alla jordbruk oavsett deras storlek. I tider, då från det allmännas sida mycket göres för skapandet av nya jordbruk, bör det ej tolereras, att andra jordbruk — stora eller små — lämnas att förfalla.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län håller före, att bestämmelsen om minimiareal komme att innebära att ett stort antal jordbruk inom länet undandroges lagens bestämmelser. Inom norra delarna av länet funnes många jordbruk, som omfattade en obetydlig areal odlad jord, men som på grund av god foder- och betestillgång å naturliga ängar, myrar och skogar kunde hålla en jämförelsevis stor kreatursbesättning. Vid bestämmande av de jordbruk, som skulle vara underkastade uppsikt, borde hänsyn tagas till inom olika orter rådande speciella förhållanden. Vidare kunde ifrågasättas lämpligheten av att genom införande av en maximigräns fritaga vissa större jordbruk från lagens bestämmelser.

Lagen borde omfatta brukningsdelar om minst två hektar eller varå funnes åker och äng i den omfattning att självständigt jordbruk kunde drivas därå.

Herr *Lindhagen* framhåller, att i förslaget har förbisetts ängsmarkens betydelse i de övre delarna av Norrland såsom väsentlig beståndsdel i ett jordbruk. En del före detta bondejordbruk komme att obehörigen lämnas utanför lagen och förr eller senare förvandlas till arbetarebostäder.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län yttrar: Stadgandet att den nya lagstiftningen angående såväl arrende av som uppsikt å bolagsfastigheter ej skulle avse andra brukningsdelar än som omfattade minst två hektar odlad jord, må väl, på sätt sakkunniga anfört, i visst avseende vara ett föredraga framför nu gällande mera svävande föreskrifter i ämnet. Men för Norrlands vidkommande skulle det bliva otillfredställande. Med hänsyn till att många jämtländska fastigheter, särskilt i fjällregionen, knappast hava annan inägojord än stadigvarande ängsmark, varå röjningen för lång tid sedan blivit på ett ganska primitivt sätt utförd, samt det vid tvist, huruvida sådan mark är att anse som odlad, ingalunda är säkert att domstolarna hysa denna uppfattning, hemställer kommissionen, att den nuvarande föreskriften om fastigheter av den omfattning att självständigt jordbruk därå kan idkas, bibehålles jämsides med den av sakkunnige föreslagna arealbestämmelsen. Eljest måste det befaras, att ett stort antal fastigheter, vilka nu äro underkastade uppsikt, skulle bliva därifrån befriade. I detta sammanhang må jämväl erinras därom, att det moderna jordbruket ej sällan visar en tendens att omföra odlad jord till ängsmark samt att det efter en tid kan bliva rätt svårt att bedöma sådan marks kulturella beskaffenhet.

Jordbrukskommissionerna i Gävleborgs, Västernorrlands och Norrbottens län samt *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Gävleborgs och Västerbottens län* ävensom *lantbruksstyrelsen* hemställa, att stadgandet om en övre arealgräns måtte utgå.

För bibehållande av den gällande lagens bestämmelse såsom mer smidigt anpassande sig efter de skiftande ortsförhållandena hava *länsstyrelsen i Värmlands län*, *jordbrukskommissionerna i Värmlands, Kopparbergs och Västerbottens län* samt *hushållningssällskapetets förvaltningsutskott i Värmlands län* uttalat sig.

Sålunda yttrar *jordbrukskommissionen i Västerbottens län*: Jordbrukskommissionen håller före, att i fråga om lagens tillämpning den nuvarande uppsiktslagen, vari stadgas att lagen skall tillämpas å sådan fastighet, som innehåller åker och äng i den omfattning att självständigt jordbruk därå kan idkas, är ett föredraga. Genom sistnämnda bestämmelser lämnas i första hand till synemännen och jordbrukskommissionen att pröva, huruvida fastigheten är av sådan beskaffenhet att jordbruket därå bör vidmakthållas. Varför uppsiktslagen ej skulle tillämpas om den odlade jorden överstiger 25 hektar är oförklarligt. Det bör vara av ännu större vikt, att ett sådant jordbruk ej vanhädvas än ett jordbruk, som består av allenast 2, 3 eller 4 hektar. I fråga om de mindre jordbruken så förekommer inom detta läns lappmarker många hemman, som i areal innehålla mindre än 2 hektar odlad jord, men som däremot innehålla stora arealer ängsmark, och varifrån inbärgas långt mera foder än från hemmanets odlade jord. Därigenom blir det möjligt, trots den ringa arealen odlad jord, att hålla ett betydande antal kreatur, varigenom självständigt jordbruk kan idkas samt ägaren eller brukaren erhålla sin utkomst. Dylika

fastigheter skulle enligt jordsakkunnigas förslag lämnas utan uppsikt och säkerligen snart nog få förfalla och lämnas utan åbo eller brukare. Det vill därför synas jordbrukskommissionen att uppsiktslagens nuvarande lydelse i förevarande avseende bör bibehållas.

Jordbrukskommissionen i Norrbottens län anför: I första paragrafen av föreliggande förslag förekommer begreppet »odlad jord» i stället för de i gällande lag befintliga »åker och äng». Det kan ifrågasättas huruvida ej det förstnämnda begreppet kommer att bereda möjlighet för vederbörande till invändningar av den art, att svårigheter uppstå för jordbrukskommissionerna i länen att verksamt ingripa. Fastigheter hava ofta vid lantmåteriförrättningar tilldelats enbart odlingsbar jord i stället för deras gamla innehav i åker och äng, varvid likvid utgått för uppodling av motsvarande areal. Dessutom finnas ofta å fastigheterna utmärkta möjligheter till ytterligare utvidgning genom uppodling. Kommissionen anser på grund därav att begreppet »odlad jord» i förslaget bör på något sätt förklaras eller helst utbytas mot det gamla begreppet »åker och äng» möjligen ytterligare utökat med begreppet odlingsmöjligheter.

Länsstyrelsen i Stockholms län yttrar: Länsstyrelsen har redan i fråga om förslaget till arrendelag funnit denna schematiska arealprincip otillfredsställande och har nu beträffande vanhävdslagen motsvarande anmärkning. I likhet med 1924 års andra lagutskott finner länsstyrelsen huvudsyftet för den avsedda lagstiftningen böra vara att skydda vad utskottet kallat »de gamla bondejordbruken» och däremot svarande torplägenheter. Om definitionen i norrländska arrendelagen icke är tillfredsställande, bör i någon annan form fastslås vad jordkommissionen uttryckt så, att å fastigheten drivet jordbruk kan lämna innehavaren och hans familj huvudsaklig bärgning. Där så icke är förhållandet, synes en tvångslagstiftning gentemot jordägaren av den skärpa, som nu föreslås, icke vara nationalekonomiskt försvarlig.

Enahanda hemställan göres av *länsstyrelsen i Kristianstads län* och *lantbruksstyrelsen*.

IV. Vanhävdsbegreppet.

Rörande bestämningen av vanhävdsbegreppet hava *länsstyrelserna i Kalmar* och *Jämtlands län* ansett intet vara att erinra mot förslagets ståndpunkt.

Lantbruksstyrelsen har under återopande av sitt i betänkandet intagna utlåtande över jordkommissionens förslag framhållit, att ordalydelsen av 2 §, första stycket, ur produktionssynpunkt måste anses vara otillfredsställande. Om också med den knappare åkertillgången i Norrland, Dalarne och Värmland en snäv begränsning av jordägarens rätt att förfoga över sin åkerjord kunde anses i någon mån befogad, funne styrelsen denna begränsning icke ur produktionssynpunkt tillfredsställande i fråga om södra delarna av landet med dessas helt olika förhållanden i detta avseende. Skulle bestämmelser i här ifrågavarande avseende lagfästas, funne styrelsen det nödvändigt, att dessa gjordes sådana, att en utläggning av sådan åker till betesmark eller för skogsproduktion, som på grund av jordbeskaffenhet eller andra förhållanden bättre lämpade sig här för, icke omöjliggjordes.

Enahanda uttalanden hava gjorts av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Östergötlands* och *Västmanlands län*.

Länsstyrelsen i Blekinge län yttrar: Nu förevarande lagförslag har ju till-

kommit i syfte att främja jordbruksnäringen samt för att förekomma, att areal, som redan är tagen i anspråk i denna närings tjänst såsom odlad jord, får förfalla eller tagas i bruk för annat ändamål. Det förefaller emellertid som om de sakkunniga väl mycket stirrat sig blinda på just detta lagstiftningens syfte utan att taga behörig hänsyn till andra näringar, främst skogsbruket. Särskilt här i södra Sverige torde fall lätt kunna förekomma, då en nu odlad mager jordbit med större ekonomisk fördel bör kunna planteras med skog. Så vitt länsstyrelsen kan finna, lämnar den i 13 § stadgade dispensrätten icke möjlighet till meddelande av dispens i ett dylikt fall. Även om det icke kan anses påkallat att företaga en ändring härutinnan, så vitt angår det nordliga Sverige med dess stora tillgång till skog, anser länsstyrelsen dock nödvändigt, att en dylik ändring genomföres så vitt angår de sydligare delarna av landet.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anför: De jordsakkunniga synas i avseende å jordbruksdriften vilja medgiva jordägaren en rörelsefrihet, som i det hela tillåter honom att utnyttja jorden på det ekonomiskt sett mest givande sättet, vilket under nuvarande tryckta förhållanden kanske är detsamma som det enda sättet att göra jordbruket ekonomiskt givande. En omläggning från sädesodling till betesvall, vartill utvecklingen tydligen tenderar, skulle alltså även i fortsättningen få äga rum. Men det förefaller dock, som om tvånget i många fall att alltjämt underhålla efter omläggningen obehövligen hus skulle utgöra ett allvarligt hinder för dylika strävanden att göra jordbruksdriften räntabel.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län avstyrker bestämmelsen, att jordbruket skulle få nedläggas å ägor, som på grund av någon annan omständighet än sin naturliga beskaffenhet måste anses olämplig för jordbruksdrift. En sådan bestämmelse innebure, att jordbruk, vilket belägenhet i förhållande till vägar och andra kommunikationsleder vore synnerligen ogynnsamt, skulle få nedläggas. Visserligen hade brukare av sådana fastigheter det ganska besvärligt, men sedan statsmakterna börjat lämna anslag till ödebygdsvägar, hade dessa fastigheters utsikter att komma i åtnjutande av farbar väg avsevärt förbättrats. Det kunde numera ej anses försvarligt att bereda bolagen, som inom länet ägde många vid avvitrningen tillskapade hemman, till vilka väg ännu ej hunnit brytas, möjlighet att nedlägga desamma.

Herr *Lindhagen* anser, att bestämmelsen i 2 §, första stycket, kan leda till ett obehörigt nedläggande av jordbruk. Den ursprungliga formuleringen i norrlandslagen borde bibehållas.

Hushållningssällskapetets förvaltningsutskott i Kronobergs län åter framhåller, att en sådan omständighet som avlägsenhet från kommunikationsleder måste utgöra en legitim grund för nedläggande av ett jordbruk. Det förekomme fall, då jordägaren icke hade någon möjlighet att erhålla brukare till alltför avlägsna lägenheter.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hemställer, att ordet »alldeles» i 2 § första stycket måtte utgå, när en rigorös tolkning skulle omöjliggöra en önskvärd anpassning efter växlande ekonomiska förhållanden.

I fråga om rätten att efter sammanslagning av särskilda brukningsdelar nedlägga obehövligen byggnader har uttalats, att den föreslagna bestämmelsen i 2 §, andra stycket, innebure en för långt gående inskränkning i jordägarens rätt att förfoga över honom tillhöriga fastigheter. Sålunda anför *länsstyrelsen i*

Stockholms län, att det föreslagna skyddandet av små och otillräckliga brukningsdelar sköte över målet och att möjligheten att sammanslå brukningsdelar borde, utan att riskera det berättigade syftet med en vanhävdslagstiftning, kunna göras något vidare.

Enahanda synpunkter framhållas av *länsstyrelsen i Kristianstads län* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län*.

Länsstyrelsen och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län* framhålla, att stadgandet borde modifieras så, att sammanslagning av fastigheter finge äga rum, där särskilda omständigheter såsom hänsyn till ägofigurer eller dylikt eller ock starka ekonomiska skäl därtill föranledde.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län yttrar: De sakkunniga anse således, att bevarandet av varje brukningsdel är ett sådant samhällsintresse, att bevarandet, oavsett om det är ekonomiskt, bör tvångsvis genomföras. Länsstyrelsen håller för sannolikt, att flertalet brukningsdelar, varom det kan vara fråga, att de komma att försvinna, icke äro förtjänta av denna uppmärksamhet. Lika olämpligt, som det skulle vara, att genom stränga bostadsbestämmelser på landsbygden tvinga människor bort från vad som dock för dem är ett hem, lika olämpligt anser länsstyrelsen vara, att genom konstlade åtgärder vidmakthålla hem, vilkas övergivande i regel betyder, att de icke längre uppfylla en ny tids större och berättigade fordringar. De brukningsdelar, varom nu är fråga, äro mestadels de avlägset belägna skogstorp och lägenheterna. Besinnar man, huru dessa hem uppstått, ligger däri ingen anledning till deras förevigande. Det var ingen förkärlek för den långa skogsstigen till den avlägset belägna dagliga arbetsplatsen, det tillfälliga arbetet eller den fjärran belägna skolan, som gav anledning till val av plats. Det var tvånget — omöjligheten att på annat håll finna ett hem. Förintelsen betyder i regel, att sådana möjligheter nu yppat sig — betyder en ekonomiskt och socialt förbättrad ställning för den medborgarklass, som tidigare måste åtnöja sig med fjärran belägna mindervärdiga odlingslägenheter. Genom att låta dessa brukningsdelar för framtiden parasitera på industriens bekostnad, som är det sakliga innehållet i tvångslagen mot bolagen, fylles intet socialt ändamål och ej heller något jordbruks-ekonomiskt.

Genom utgallringen av en del skogstorp kommer naturligtvis bebyggelsen i våra skogar ej att försvinna. Många odlingslägenheter äro av den godhet och den omfattning, att de komma att av egen kraft bestå. Vidare fordrar ett alltmer intensifierat skogsbruk ökad arbetskraft i närheten av arbetsplatsen och således bosättning i skogen. Och till sist kan man räkna med att ett alltmer förgrenat vägnät och i övrigt förbättrade kommunikationsmedel så småningom komme att utvidga den rayon, inom vilken boplatserna kunna bli eftersökta av befolkningen. Med dessa säkra framtidsutsikter borde man med mera jämvikt, än vad nu är fallet, kunna finna sig i att se en del av den mindervärdiga kultur, som av tvång och nöd vuxit fram i våra skogar, gå till spillo och ej envisas att med konstlade medel söka uppehålla densamma.

Länsstyrelsen vill med några exempel belysa nu framhållna synpunkter.

Utmed Vänerns västra strand mellan sjön och den odlade dalboslätten löper ett skogsbälte av växlande bredd. I dessa sjöskogar funnos för ej så många årtionden sedan en hel del småtorp och lägenheter. Dessa ha nu i stort antal försvunnit. Vandraren stöter här ofta på åkerlappar, som återerövrats av skogen, och den traditionella krusbärsbusken återfinnes vid den skövlade härdens. Den urbane jordexperten finner här ock stoff till vreda utgjutelser över hårda jordägare. Evakueringen har emellertid varit helt frivillig. Bättre ut-

komstmöjligheter ha yppat sig när och fjärran. Utåt slätten resa sig nya hem, och ute på den uppväxande samhällen, som lämna nya arbetstillfällen, vittna om den kringliggande jordbruksbygdens förkovran. Ingen anledning finnes att begråta vad som försvunnit. Det var allt för mycket förenat med brist och umbäranden. Men hade dessa skogar kommit i bolagshand och nu föreslagna lagstiftning varit gällande, skulle allt detta måst hållas vid liv. Man frågar till vad nytta? Ett annat exempel. Det gäller en snart hundraårig livskraftig textilindustri, belägen i en skogstrakt. Bolaget äger ej obetydliga jordområden. Jordbruket, ladugårdsskötseln och skogsbruket äro i mönstergillt skick. Men åbyggnaderna till några avlägsna skogstorp ha under senare år flyttats till grannskapet av fabrikerna och de gamla torparfamiljerna ha flyttat med. Torpens inägojord har inhägnats till bete för ungdjur och i ett fall — det mest avlägsna — igenlagts till skog. Detta arrangemang skulle varit omöjligt, om nu föreslagna lag varit i kraft. Ej ens den i övrigt höga lämpliga dispensvägen hade stått öppen i ett fall som detta. Bolaget hade måst bygga nya bostäder vid fabrikerna för de gamla torparfamiljerna, som fått nog av skogarnas avskildhet och brist på förtjänster, jämförliga med vad industrien kan erbjuda för särskilt det uppväxande kvinnliga släktet. Vidare hade bolaget varit tvunget att underhålla till hus och jord det gamla torpet och detta oberoende av, huruvida en ny innehavare, med mindre anspråk på livet än den avflyttande, varit villig att övertaga det eller om så ej varit fallet.

Man frågar sig, om »vissa ekonomiska frihetsteorier» ej fortfarande kunna stå sig vid jämförelse med ekonomiska uppsiktslagars tafatthet och oförmåga att anpassa sig efter livets skiftande förhållanden.

Länsstyrelsen i Örebro län uttalar följande: Enligt förslaget skall såsom vanhävd regelmässigt anses exempelvis nedläggandet av ett torp och dess sammanslagning med huvudgården, därest denna redan tidigare är att anse såsom självbärigt jordbruk, likasom och sammanslagning till gemensamt bruk av tvenne dylika jordbruksfastigheter. En sådan bestämmelse kan länsstyrelsen under inga omständigheter biträda. Länsstyrelsen håller fastmera före, att fall, sådana som de här avsedda, böra bedömas uteslutande ur praktisk ekonomisk synpunkt; och det måste härvid även ur det allmännas intresse sett obetingat vara till skada att genom lagstiftning söka förhindra en av föreliggande förhållanden betingad utveckling. Befogenheten av denna anmärkning mot förslaget synes icke förringad därav, att enligt § 13 dispens från sammanslagningsförbudet under viss förutsättning skulle kunna erhållas, enär *dels* sådant endast i undantagsfall torde kunna äga rum och *dels* det måste anses principiellt oriktigt att på dylikt sätt behandla vad som det oaktat borde vara fullt tillåtet.

Domänstyrelsen anför: Det gives emellertid vid lagförslagets utformning till synes ej förutsedda fall, där ej heller hinder bör resas mot att särskild brukningsdel nedlägges såsom dylik och att därå befintliga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. Där nämligen jordägaren finner med sin fördel förenligt att såsom självständigt jordbruk nedlägga ett avlägset eller eljest olämpligt beläget torpställe med måhända dåliga byggnader, som tarva ombyggnad, och därefter använda jorden exempelvis för betesbruk antingen till fastighetens huvudgård eller till annan arrendegård samt i stället å annan för ändamålet tjänligare odlad mark, som avskiljes från exempelvis fastighetens huvudgård, anordna en ny självständig brukningsdel med erforderliga byggnader, så bör det stå honom fritt vidtagna dylik anordning. Ehuru åtgärden måste anses välbetänkt och några betänkligheter däremot ur social synpunkt icke torde kunna påvisas, synes med lagförslagets formulering hinder möta att i dylikt

fall bortföra åbyggnaderna på den äldre lägenheten eller låta dem förfalla. Viss komplettering av 2 § för tillgodoseende av dylikt rimligt krav synes böra ske.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län yttrar: Det kan också stundom, såväl från jordbruksekonomisk som från social synpunkt, vara fullt berättigat att sammanslå mindre brukningsdelar till större, även om de förra brukningsdelarna var för sig lämna »bostad och nödortfigt bidrag till underhållet av en familj.» — Detta gäller exempelvis, om ett antal mindre arrendatorer hämta sin huvudsakliga utkomst av någon industriell rörelse, som till följd av varaktig konjunkturförändring måste nedläggas. Under sådana förhållanden synes det lämpligast, att en del av dessa små arrendatorer söka sig arbete på annat håll och att lägenheterna sammanläggas till brukningsdelar av sådan storlek, att de kunna ge sina innehavare fullt uppehälle av jordbruk. Ingen anledning finnes då att bibehålla de överflödiga åbyggnaderna. Vanhävdslagen bör icke, enligt förvaltningsutskottets mening, lägga hinder i vägen för en dylik naturlig och nationalekonomiskt riktig anpassning efter tidsläget och konjunkturerna. Enligt jordsakkunnigas förslag (13 §) skulle visserligen länsstyrelsen kunna lämna tillstånd till sammanslagning av jordbruk, där detta vore för jordbruksnäringen synnerligen önskvärt. Det synes dock icke lämpligt att tillgripa dispensvägen för fall, som kunna bli ganska talrika.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Örebro län anför: Det torde emellertid icke sällan inträffa, att sammanslagning av jordbruk såväl ur produktionssynpunkt som ur allmänt ekonomiska synpunkter kan vara synnerligen önskvärd. I sådant fall torde i regel icke böra förhindras, att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres. Att, såsom jordsakkunniga föreslå, för varje särskilt fall göra en dylik åtgärd beroende av länsstyrelsens medgivande, synes icke motiverat.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län framhåller, att lagen ej borde lägga hinder i vägen för eller försvåra uppkomsten av självförsörjande jordbruk. Jordbruket inom länet vore till stor del baserat på arbetsförtjänster i stället för att det skulle vara självständiga jordbruk, som gäve familjen full bärning. Ett ekonomiskt välstånd bleve icke möjligt inom länet, förrän jordbrukarna uppodlat så stora jordbruk att de kunde leva därpå och därigenom kunna undgå att konkurrera med arbetarna om arbetsförtjänsterna.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott yttrar: Dessa bestämmelser kunna vålla stora svårigheter för en jordägare, som har ett flertal små arrendejordbruk utströdda i sin skogsmark med ty åtföljande betesrätt på skogen, men som vill bedriva rationellt skogsbruk. För att göra detta måste han förhindra betningen i skogen; en del arrendeboställen måste därför nedläggas och sammanslås med huvudgården, kanske helt läggas i betesvall, en driftform, som i många fall torde vara den mest räntabla. Blir förslaget upphöjt till lag, torde det vålla stora svårigheter att få en dylik reform genomförd. Det starka intrång, lagförslaget gör i jordägarens möjligheter att fritt få disponera sin egendom för åstadkommande av bästa möjliga driftsekonomi, anser utskottet icke lyckligt. Förslaget bör omarbetas, så att det medger jordägaren större rörelsefrihet.

I motsats till dessa uttalanden anför *jordbrukskommissionen i Jämtlands län*: Även om det må vara riktigt, att en sammanslagning av brukningsdelar stundom kan vara ändamålsenlig, håller kommissionen dock före att detta ej

må kunna ske i annan ordning än de sakkunniga föreslagit i § 13, andra stycket, ävensom att mera avgörande inflytande på frågan därvid bör tillmätas jordbrukskommissionens yttrande. Särskilt för Norrland, där kulturens landvinningar ännu ej framskridit längre än att stor del av hemmansbruken hava blott några få hektar odlad jord, men där riklig tillgång på odlingsmark möjliggör dessa små hemmansdelars utveckling till besuttna gårdar, skulle den av de sakkunniga föreslagna bestämmelsen hava till följd, att bolagen i stor utsträckning sammansloge mindre brukningsdelar hellre än att avyttra dem, och den döda handens verkningar skulle därigenom bliva mera ödesdigra än nödiét vore.

V. Utarrenderad jord.

Beträffande frågan huruvida vanhävdslagen skall äga tillämpning även för det fall, att jorden är utarrenderad, hava i vissa yttranden uttalats, att bestämmelserna i lagen skulle gälla ej blott i avseende å byggnader utan även i fråga om jordens hävd.

Sålunda framhåller *länsstyrelsen i Kalmar län*, att, därest lagen ej omfattade jämväl jorden å utarrenderade fastigheter, dess effektivitet bleve betänkligt reducerad.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Västerbottens län anför: Även om vanhävsbegreppet är mindre fixerat i fråga om jorden än beträffande byggnader, så att lagens tillämpning i förra fallet blir förenad med större svårigheter, kan icke detta få utgöra anledning till att åkerjorden — den enda verkligt produktiva delen av fastigheten — skall få bringas i förfall. Så länge det är en allmän angelägenhet att befrämja uppodling av till åker lämplig jord, bör ej den redan odlade åkern opåtalat få vanhävdas. Visserligen kan vid tillämpningen av vanhävdslagen endast den mera svårartade vanhävden påtalas, men detta torde också ifrån allmän jordbrukssynpunkt vara tillfyllest, då först här åkerns värde ur framtida produktionssynpunkt äventyras. I sådana fall torde ej heller meningarna i fråga om vanhävsbegreppet gå isär, utan varje praktisk jordbrukare, förtrogen med ortsförhållandena, torde veta att uppdraga de riktiga gränserna.

Herr *Lindhagen* anser, att såväl arrende- som vanhävdslagen skulle vara tillämpliga å ifrågavarande jordbruk. Jordens hävd vore minst lika viktig som åbyggnadernas. Den befarade konflikten mellan jordägare och arrendator vore bara en teori. Då till arbetarebruk främst behövdes byggnader, men det kunde vara mer likgiltigt, hur jorden sköttes, skulle förslagets ståndpunkt i denna fråga leda till de gamla bondebrukens förvandling till arbetarebruk.

Lantbruksstyrelsen gör gällande, att bestämmelser, varigenom utarrenderad jord undantoges från lagens tillämplighet, kunde tydas såsom en viss grad av legalisering utav vanhävd av åker, där denna ägde rum å arrendejord.

I frågan om vem ansvaret för vanhävd å utarrenderad fastighet skall drabba hava *länsstyrelsen* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län* intagit den ståndpunkten, att ansvarigheten borde åvila den, som föranlett vanhävden, och hava de därjämte uttalat, att, därest jordägaren ensam skulle ansvara för vanhävden, i lagen borde fastslås betryggande åtgärder för att jordägaren snabbt skulle kunna ingripa mot begynnande vanhävd.

Länsstyrelsen i Jämtlands län yttrar: Det råder icke sällan hos arrendatorerna av bolagsjorden en beklaglig brist på intresse för jordens skötsel, en brist, som föranleder, att avkastningen sjunker långt under vad den behöfve vara med hänsyn till jordens beskaffenhet och tillgången på arbetskrafter. Att angripa jordägaren för detta, på arrendatorerna beroende missförhållande, har med skäl ansetts obilligt, men det skulle vara både ur allmän och arrendatorernas egen synpunkt önskvärt, om en ändring kunde åstadkommas. Det förefaller, som om åtminstone något i denna riktning kunde vinnas, om uppsikten å de utarrenderade fastigheterna omfattade även jordens hävd och ansvaret för densamma lades på arrendatorn. Möjligen skulle detta också kunna bidra till ökad benägenhet hos arrendatorerna att förvärva fastigheterna såsom sina egna.

Vad nu sagts gäller även om uppsikten över byggnaderna. Därjämte synes det mindre konsekvent i förhållande till de i arrendelagsförslaget intagna bestämmelserna angående arrendatorns byggnadsskyldighet att lägga ansvaret för försummelse därutinnan på jordägaren.

Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför: Utskottet vill med styrka framhäva det rent av orättfärdiga uti, att jordägaren skall ansvara för vanhävd, som hans arrendator låtit komma sig till last. Låt vara att genom den föreslagna nya arrendelagen jordägaren givits möjlighet att under pågående arrendetid ingripa mot begynnande vanvård, så torde förslaget genomförande likväl innebära införandet i vår lagstiftning av en helt ny princip, vilkens konsekvenser med fog måste betraktas som högst betänkliga. Härvid ligger det betänkliga icke blott i den förändrade uppfattningen om straffets utkrävande, som här kommit till uttryck, utan ock i de sannolika återverkningar på det rent praktiska området, vilka bliva att räkna med. Det förefaller sålunda långt ifrån uteslutet, att arrendatorn icke med samma noggrannhet söker undvika vanvård av fastigheten, som ifall han själv direkt stode under uppsiktslagen. Förvaltningsutskottet anser därför, att, om en lag i förevarande hänseende kommer till stånd, densamma bör givas sådan formulering, att å arrenderad fastighet arrendatorn skall bära ansvaret för vanhävd, som uppkommit under den tid, han arrenderat fastigheten.

Länsstyrelsen i Kalmar län ifrågasätter, om ej ansvaret i vad det avsåge jordbruket i första hand borde påvila jordägaren och ansvaret beträffande byggnaderna läggas på arrendatorn.

Länsstyrelsen i Kristianstads län, som i sitt utlåtande över arrendelagsförslaget uttalat sig mot ett fastslående under alla förhållanden av jordägarens nybyggnadsskyldighet, exempelvis för det fall, att en fastighet utarrenderats för att brukas i samband med annan fastighet, varå finnes byggnader tillräckliga för båda fastigheterna, hemställer, att någon jämkning i föreskriften i 1 §, tredje stycket, beträffande byggnadernas vidmakthållande borde vidtagas.

VI. Frågan om den myndighet, som skall handhava den i lagen omförmälda uppsikten.

Länsstyrelserna i Kristianstads, Örebro och Västmanlands län samt hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Stockholms och Kronobergs län, Kalmar läns södra del, Kristianstads och Malmöhus län, Älvsborgs läns norra del och Örebro län hava uttalat, att uppsikten bör anförtros åt hushållningssällskapens

förvaltningsutskott eller egnahemsnämnder. Såsom skäl härför har anförts, att med hänsyn till de inom södra och mellersta delarna av landet rådande förhållande uppsiktsmyndigheterna torde få synnerligen litet att göra. Under sådana förhållanden vore det olämpligt att tillskapa nya statsorgan. Nu omfördälda institutioner vore väl kända av länens jordbrukande befolkning och omfattades med förtroende. Inom dessa institutioner finnes en ingående kännedom om de olika länens jordbruksförhållanden representerad. Hushållningssällskapen förfogade över sakkunniga tjänstemän och i varje socken finnes en hushållningskommitté, som kunde medverka i fråga om tillsynen och inrapportera förekommande vanhävdsfall. Genom överlåtande av uppsikten å berörda institutioner undvekes även all dualism i handhavandet av länets jordbruksangelägenheter. Även i kostnadshänseende vore en sådan anordning att föredraga. Lämpligt vore därjämte att uppsikten utövades av ett särskilt organ för varje län. Man kunde även ifrågasätta att anförtro uppsikten åt länsstyrelserna.

Länsstyrelsen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Södermanlands län anse, att det borde prövas, huruvida uppsikten över lagens efterlevnad kunde överlätas åt särskilda nämnder eller uppdragas åt redan nu befintliga myndigheter.

Länsstyrelsen i Gotlands län har särskilt framhållit, att praktiska och ekonomiska skäl talade för att länet erhöles sin särskilda kommission.

Länsstyrelsen i Stockholms län och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Östergötlands län hava uttalat, att, då det sätt, varpå lagen tillämpades, vore av avgörande betydelse, ett definitivt ställningstagande till frågan om uppsiktsmyndigheten måste ske.

I fråga om uppsiktsmyndighetens organisation har *länsstyrelsen i Blekinge län* framhållit, att det torde vara tillräckligt, att kommissionerna bestode av två gode män, och har *hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kronobergs län* ansett, att, därest särskilda kommissioner skulle anses behövlige, desamma lämpligen kunde organiseras på samma sätt som skogsvårdsstyrelserna, nämligen att ordföranden utsåges av Kungl. Maj:t samt landstinget och hushållningssällskapet tillsatte vardera en ledamot.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra del har föreslagit, att utseendet av jordbrukskommissionen skulle anförtros åt länsstyrelserna.

1 §.

Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hemställer, att i 1 §, andra stycket, efter orden »skog, torvmosse, stenbrott» insättes ordet »vattenfall».

3 §.

Beträffande denna paragraf har *Sveriges skogsägareförbund* hemställt, att till förekommande av överdrivet nit från de tillämpande organens sida i lagen eller i reglementet för jordbrukskommissionerna borde införas tydliga föreskrifter därom att lagen icke må utgöra hinder mot nedläggande av driften å

icke brukningsvärdig jord, att uppförande av helt nya byggnader ej må krävas, så länge de förefintliga husen kunde göras fullt användbara genom reparationer, samt att, då nybyggnader erfordrades, krav ej finge framställas, att dessa skulle göras större och dyrbarare än som behövdes för ett rationellt tillgodoseende av brukningsdelens behov.

4 §.

Länsstyrelsen, jordbrukskommissionen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kopparbergs län samt jordbrukskommissionen och hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Gävleborgs län hava hemställt, att det föreslagna stadgandet i 4 §, att, då skälig anledning finnes antaga, att vanhävd äger rum, jordbrukskommissionen *skall* förordna om företagande av syn, måtte utbytas mot den gällande lagens föreskrift, att kommissionen i sådant fall *äger* förordna om företagande av syn. Såsom skäl härför har anförts, att kommissionen borde äga möjlighet att under hand träffa överenskommelse med jordägaren om åtgärder för avhjälpande av vanhävd. I flertalet fall vore jordägaren angelägen att utan föregången syn vidtaga behövliga åtgärder. Åt en dylik underhandsöverenskommelse syntes lämpligen kunna givas samma verkan som åt överenskommelse, träffad efter syn. Genom ett sådant förfarande vunnas rättelse med mindre omgång och kostnad. Man borde med fullt förtroende kunna överlämna åt kommissionerna att i olika fall anlita det tillvägagångssätt, som syntes lämpligast.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Östergötlands län påpekar, att benämningen »länsagronom» numera vore ur bruk, och *förvaltningsutskottet i Örebro län* anser det önskvärt, att jordbrukskonsulent alltid förordnades att vara syneman.

7 §.

Herr *Lindhagen* framhåller, att ett bibehållande av gällande lags bötesbelopp, trots penningvärdets synnerliga fall sedan 1909, innebure ett försvagande av lagen. Det vore en brist, att jordkommissionens förslag om ett mer effektivt ingripande emot synnerligen grov vanhävd i förening med uppenbar tredska uteslutits utan att ersättas med ökade bötesstraff för besvärande omständigheter.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser, att 7 § tarvade ett förtydligande, så att av stadgnadet framginge, att böter kunde ådömas jämväl för eftersättande av det nya föreläggande, som domstolen enligt 6 §, andra stycket, kunde hava meddelat.

8 §.

Beträffande den nya formuleringen av 8 §, andra stycket, hava *länsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län samt jordbrukskommissionerna i Jämtlands och Västerbottens län* uttalat, att genom densamma undanröjdes ett missförhållande, som ofta iakttagits under nuvarande lags tillämpning, nämligen att jordägare, som blivit föremål för anmälan eller mot vilken till och med talan anhängiggjorts, undgått påföljd för vanhävden genom att avhända sig fastigheten.

Hushållningssällskapetets förvaltningsutskott i Östergötlands län yttrar: Av betänklig innebörd är också bestämmelsen, att den nye ägaren, där han är bolag, ekonomisk förening eller spekulant, skall vara ansvarig även för vanhävd, som inträtt före hans förvärv av jorden. Vilket intrång detta torde komma att utgöra på den fria legitima egendomshandeln, låter sig lätt tänkas.

9 §.

I fråga om denna paragraf anför *jordbrukskommissionen i Jämtlands län*: När det är jordbrukskommissionen, på vilken det ankommer att utverka nytt föreläggande enligt § 6 och sådant föreläggande vanligen yrkas samtidigt med åtal enligt § 9, synes det lämpligt att kommissionerna beredas möjlighet att själva utföra även åtalet, helst det ej sällan åtminstone här i Jämtland inträffat, att av allmän åklagare anhängiggjort åtal blivit på ett mindre tillfredsställande sätt utfört. Kommissionen vill därför föreslå sådan ändring i § 9, att jordbrukskommission må efter eget beprövande antingen själv anhängiggöra åtal eller uppdraga åt allmän åklagare att utföra detsamma.

13 §.

Rörande dispensbestämmelserna yttrar *länsstyrelsen i Stockholms län*: Jord-sakkunniga hava sökt en säkerhetsventil för nu ifrågakvarande stränga förbudsbestämmelser i medgivandet av dispens genom länsstyrelse (13 §). Länsstyrelsen vill med anledning härav göra samma anmärkning som beträffande en liknande bestämmelse i den föreslagna arrendelagen, nämligen att så vitt möjligt undantag från dylika regler böra direkt medgivas, i den mån de äro behöfliga, genom uttryckliga förbehåll i lagen. Att lägga hela ansvaret för en skälighetsprövning i fall av denna art på länsstyrelserna — även om såsom här »jordkommissionen» i länet skall höras — synes vara att ställa allt för stora krav på länsstyrelserna, vilka knappast kunna anses rustade därför. Så som dispensförfarandet nu anordnats, vill det synas, som om länsstyrelserna skulle bliva i realiteten i det närmaste beroende av »jordkommissionerna».

Länsstyrelsen i Östergötlands län gör gällande, att de i § 13, andra stycket, av förslaget omförmålta befogenheter lämpligen borde kunna anförtros åt andra myndigheter än länsstyrelserna, vilkas arbetsbördan redan nu vore tung och som dessutom icke alltid ägde speciella förutsättningar för bedömning av detta slag av ärenden. Inom de blivande jordbrukskommissionerna torde sakkunskapen på jordbrukets område säkerligen varda företrädd och torde väl få antagas, att de även i övrigt så sammansattes, att några betänkligheter icke kunde resas mot anförtroende åt dessa kommissioner av beslutanderätten i nu åsyftade ärenden.

Herr *Lindhagen* gör gällande, att den kontroll, som vore lagd i länsstyrelsernas hand, enligt erfarenheten i regel betydde föga. Ansökningarna komme att tämligen okontrollerat bifallas.

Beträffande de föreslagna stadgandena om möjlighet att i vissa fall erhålla dispens från lagens bestämmelser hava vissa erinringar framställts.

Sålunda framhålla *länsstyrelserna i Blekinge, Örebro och Kopparbergs län, jordbrukskommissionen i sistnämnda län, Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott och Sveriges skogsägareförbund*, att fall, som avsåges i 13 § första stycket, icke kunde betraktas såsom vanhävd. Att fordra tillstånd

för användande av odlad jord till industriell anläggning o. d. syntes vara att väl starkt begränsa jordägarens frihet att förfoga över sin jord. Stadgandet borde utgå och inarbetas i 2 §.

Länsstyrelsen i Västmanlands län yttrar: I enlighet med denna formulering torde befallningshavanden näppeligen kunna meddela tillstånd exempelvis till ett mindre odlat jordområdes användning såsom idrottsplats, om också området för sådant ändamål vore aldrig så lämpligt och detsamma därjämte kunde utan olägenhet för någon därtill användas. Jordkommissionen har i förevarande hänseende anfört bland annat, att det vore givet att jordbruk finge nedläggas då marken erfordrades för ändamål, som måste anses vara av större vikt för det allmänna än markens bevarande för jordbruksproduktion. Det torde vara åt denna princip, som man velat giva uttryck uti det föreliggande lagförslagets 13 §, men bör då också detta lagrum erhålla en i enlighet därmed bättre avpassad formulering.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kopparbergs län hemställer, att uttrycket »bostäder åt ortsbefolkningen» måtte utelämnas, enär tillgodoseendet av bostadsbehovet måste anses såsom en nödvändig angelägenhet i all synnerhet som bostadsbyggande utan motsvarande behov näppeligen kan tänkas komma till stånd.

Rörande 13 § andra stycket framhåller *länsstyrelsen i Blekinge län*, att ordet »synnerligen» måtte utgå eller uttrycket på annat lämpligt sätt mildras.

Länsstyrelsen i Hallands län anför: Jämväl ifall husen äro så obekväma och otidsenliga eller eljest i sådant skick, att de böra ombyggas, men detta skulle på grund av byggnadskostnadernas storlek i förhållande till jordens värde vara påtagligen oekonomiskt, synes möjlighet till dispens böra förefinnas. Även andra situationer kunna tänkas. Man ser ju, hur bebyggelsen å landsbygden i vissa orter går tillbaka. Anledningarna kunna vara mångahanda men torde sammanhånga dels med att jordbruket med nutidens mekaniska hjälpmedel ej behöver så mycken människokraft som förr, dels ock med att folket numera har andra anspråk på livet än fordom. Länsstyrelsen håller därför före, att antingen själva bestämmelsen i 1 § om husens bibehållande bör uppmjukas eller ock dispensmöjligheten i 13 § utvidgas till att efter länsstyrelsens beprövande gälla alla de fall, då särskilda skäl föreligga därtill.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Kalmar läns norra del yttrar: Det är av synnerlig vikt, att i lagen inga sådana bestämmelser få inflyta, som försvåra eller omöjliggöra ett rationellt och tidsenligt utnyttjande av å jordbruksfastighet förefintliga möjligheter beträffande såväl jord som byggnader. Den i § 13 av lagförslaget anvisade dispensvägen för erhållande av tillåtelse till jordbrukssammanslagning av andra orsaker än som angivas i § 2 synes förvaltningsutskottet sålunda vara tillräddlig endast under förutsättning, att verklig praktisk skälighetsprövning i varje särskilt fall äger rum.

Övergångsstadgandet.

Även i fråga om detta stadgande hava några anmärkningar framställts.

Länsstyrelsen i Hallands län yttrar: Att lagen skulle i regel göras tillämplig å vanhävd, som inträffat redan före lagens ikraftträdande, med undantag allenast för det fall, att jordbruket varit vid sagda tidpunkt redan fullständigt

nedlagt, synes betänkligt. Lagen skulle härigenom få en stark men ändock till sin innebörd ganska svävande retroaktiv verkan. Lika litet som exempelvis skyldighet ansetts kunna föreskrivas för markägare att sörja för skogsåterväxt å kalmarker, som uppkommit före ikraftträdandet av 1903 års skogsvårdslag, torde nu böra åläggas jordägare att avhjälpa vanhävd, i den mån denna till tiden är äldre än lagen.

Jordbrukskommissionen i Jämtlands län framhåller, att, då ej ringa tid kunde förflyta mellan nedläggandet av ett jordbruk och den odlade jordens fullständiga förvildning, de sakkunnigas förslag icke kunde anses innebära ett lagfästande av den princip, som låge till grund för Kungl. Maj:ts av dem åberopade utslag. Det torde därför böra tillses, att lagen erhöles en sådan avfattning, att den i utslaget uttalade grundsatsen ej förvanskades.

Utdrag av protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 10 januari 1927.

N ä r v a r a n d e:

justitierådet	VON SETH,
justitierådet	WEDBERG,
regeringsrådet	PLANTING-GYLLENBÅGA,
justitierådet	ALEXANDERSON.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 3 december 1926, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till *lag angående uppsikt å vissa jordbruk*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av ledamoten å justitiedepartementets lagavdelning, hovrättsrådet G. Siljeström.

Förslaget föranledde följande yttranden av lagrådet och dess särskilda ledamöter.

Förslaget i allmänhet.

Justitierådet Alexanderson, med vilken *regeringsrådet Planting-Gyllenbåga* instämde:

Förslagets väsentliga innebörd är att sådana tvångsåtgärder mot vanhävd, nedläggande eller sammanslagning av självständiga jordbruk, som för närvarande äro föreskrivna för de norra delarna av landet, hädanefter skola äga tillämpning även i vad angår mellersta och södra Sverige. Denna utvidgning av uppsiktssystemet är tänkt såsom ett nödvändigt komplement till de föreslagna särskilda bestämmelserna i allmänna nyttjanderättslagen rörande arrende av jord tillhörig bolag och med dem likställda. Avgörande för lagförslagets behövlighet är således, huruvida redan från början kan förutses, att nämnda särskilda bestämmelser skola av vederbörande jordägare i någon avsevärd omfattning betraktas med sådan ovilja, att därav uppstår fara för arrendejordbrukens vidmakthållande. Då jag icke tilltror mig något omdöme i denna svårbedömda fråga, för vars besvarande i jakande riktning den förebragta utredningen visserligen knappast lämnat några fasta hållpunkter, lämnar jag den föreslagna utvidgningen utan vidare erinran. Att uppsiktssystemet i och för sig är behäftat med allvarliga olägenheter, synes mig ligga i öppen dag. Det

inför ett moment av stelhet och orörlighet å det jordbruksekonomiska området, som lika litet där som inom näringslivet i övrigt kan vara av godo. Även med utgångspunkt i den åskådningen, att antalet självständiga jordbruk i landet bör icke blott bibehållas utan avsevärt ökas, lärer man icke böra låta leda sig till den slutsats, att varje enskilt jordbruk, som för närvarande finnes, är förtjänt att såsom sådant upprätthållas, även om dess upptagande visat sig vara och måste förbliva en felslagen förhoppning eller om dess sammansläende med ett grannjordbruk skulle innebära ett uppenbart riktigt steg i jordbruksekonomiskt hänseende. Ur denna synpunkt måste jag finna bestämmelserna om undantag från lagens tillämpning i 3 § samt om dispensbefogenhet för Konungens befallningshavande i 14 § vara alltför snävt avfattade. Tillräckligt skäl för undantag enligt 3 § första stycket synes vara, att en äga är olämplig för jordbruk; och såsom giltig grund för sammanslagning, i allt fall dispensvägen, torde kunna angivas, att med hänsyn till brukningsdelarnas beskaffenhet och omfattning väsentliga fördelar i brukningshänseende skulle vinnas genom deras sammanförande till en brukningsdel.

Justitierådet Wedberg:

I likhet med vissa av de i ärendet hörda myndigheterna (se remissprotokollet bil. B sid. 34) känner jag mig ej övertygad att en lagstiftning av den föreslagna s. k. sociala arrendelagstypen påkallar ett komplement av uppsiktslagens natur. De jämkningar som föreslås i sistnämnda lag med annat syfte än att förändra dess giltighetsområde synas mig ej heller äga det värde att de böra ensamt för sig vidtagas. Vad särskilt Värmlands län angår visar utredningen efter mitt omdöme ganska tydligt att den norrländska arrendelagen lämpar sig för detta län mindre väl än de föreslagna bestämmelserna i allmänna arrendelagen om jordbruksarrenden under bolag. Å andra sidan torde anledning saknas att, med upprivande av vad för ännu ej tio år sedan beslöts, ställa Värmlands län utanför uppsiktslagen. Lämpligen bör dock i rättshetens intresse tillses att så i Värmland som i Norrland och Dalarne de säregna arrendebestämmelsernas och uppsiktslagens giltighetsområden sammanfalla.

Med hänsyn till det nu sagda och då all återhållsamhet bör iakttagas i fråga om nya lagstiftningsåtgärder, vilkas alltför stora mängd redan betänkligt hotar lagens auktoritet och säkerheten i rättslivet, anser jag böra avstyrka förslaget såvitt det åsyftar annat än att uppsiktslagen må, i de landsdelar där den nu gäller, bliva tillämplig å brukningsdel av den beskaffenhet och omfattning och tillhörig sådan ägare att med avseende å utarrendering därav gäller lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag. Då en sådan lagändring skulle, såvitt Norrland och Dalarne angår, under uppsiktslagen indraga vissa, enskilda personer tillhöriga fastigheter å vilka lagen nu icke är tillämplig, torde en motsvarighet till dispensbestämmelsen i norrländska arrendelagen (31 §) tillika böra införas i uppsiktslagen.

Justitierådet von Seth:

Jag kan ej undgå att känna mig tveksam inför förslaget att utsträcka uppsiktsbestämmelsernas tillämplighet till andra landsdelar än dem, inom vilka den nu gällande uppsiktslagen äger tillämpning. Av utredningen synes framgå, att de nuvarande förhållandena inom de sydligare delarna av landet icke äro sådana, att ett direkt statsingripande är av behovet påkallat, och en lagstiftning, som inskränker den enskildes rörelsefrihet, kan på jordbruksområdet som på så många andra områden lätt bliva till hinder för utvecklingen i stället för att befördra densamma. Särskilt göra sig dylika betänkligheter gällande, om man betänker, huru växlande jordbruksförhållandena äro inom de olika delarna av landet.

Om jag likväl anser mig icke böra obetingat avstyrka det nu föreliggande förslaget är det därför endast av hänsyn till möjligheten av att de i annat sammanhang föreslagna särskilda arrendebestämmelserna för jord, som tillhör bolag och med dem likställda, om de icke kompletterades av uppsiktsbestämmelser, skulle kunna giva anledning till att jordbruk, å vilka nämnda arrendebestämmelser skulle bliva tillämpliga, till undvikande härav utan giltig anledning helt nedlades.

En förutsättning för att jag skall kunna lämna förslaget utan vidare principiella erinringar är då också, att full anslutning vinnes mellan bestämmelserna däri om de fastigheter, å vilka lagen skall äga tillämpning, och vad som kommer att gälla beträffande arrende av jord, som tillhör de ovannämnda rättssubjekten.

Så långt är jag alltså ense med föredragande departementschefen. Där emot kan jag ej annat än ställa mig betänksam inför den av honom framkastade tanken att, för vinnande av den önskade anslutningen, i arrendeavseende hänföra Värmlands län till samma grupp som de norrländska länen. Redan detta att låta den supplementära lagstiftningen verka bestämmande på gestaltningen av den primära och icke tvärtom synes mig i och för sig innebära något irrationellt. Jag kan ej heller finna, att övertygande sakliga skäl förebragts för en sådan anordning. Då nu gällande uppsiktslag genom beslut vid 1917 års riksdag fick sitt giltighetsomåde utsträckt till Värmlands län, ansåg man sig icke samtidigt böra göra även den norrländska arrendelagen tillämplig inom nämnda län. Såsom skäl härför angavs, att av utredningen syntes framgå, att förhållandena där voro så olika dem i de norrländska länen, att berättigade tvivelsmål kunde hysas om den norrländska arrendelagens lämplighet för Värmlands län. Det kan enligt mitt förmenande icke sägas, att den senare förebragta utredningen undanröjt anledningarna till dessa tvivelsmål. Snarare synes av de yttranden, som avgivits av hushållningssällskapets i länet förvaltningsutskott samt av ortsmyndigheterna, framgå, att vissa av bestämmelserna i norrländska arrendelagen, särskilt de om rätt för arrendator till husbehovsvirke och bete, icke lämpligen kunna göras tillämpliga inom Värmlands län, där skogsvården nått en betydligt mera intensiv karaktär än i de nordligaste länen. Sistnämnda omständighet ger också anledning antaga, att även andra bestämmelser i sistnämnda lag, såsom särskilt de om vilka fastig-

heter den särskilda lagstiftningen bör avse, icke lämpa sig för förhållandena i Värmlands län, vilka så vitt angår de viktigaste delarna av länet, väl närmast äro jämförliga med förhållandena i de undantagna delarna av Dalarna och i Bergslagen. Jag anser mig alltså böra till mitt lämnande av förslaget utan principiell anmärkning föga även det förbehållet, att sådan jämkning vidtages i dess konstitutiva bestämmelser, att Värmlands län kommer att hänföras till den i nuvarande första stycket av 1 § omnämnda gruppen av landsdelar.

En ytterligare förutsättning för min nämnda ståndpunkt måste för mig vara, att de organ, som närmast skola handhava uppsikten, erhålla sådan sammanställning, att hos dem kan väntas full förståelse såväl för de sociala synpunkterna som för angelägenheten av att det tillses, att lämplig jämvikt upprätthålles mellan dessa och de ekonomiska synpunkterna.

1 §.

Lagrådet:

Såsom redan av särskilda ledamöter av lagrådet anförts synes det, med hänsyn till förevarande lags syfte att utgöra ett komplement till de särskilda bestämmelserna i fråga om arrende av jord tillhörig bolag och vissa med dem likställda, önskligt att bestämmelserna om de fastigheter, å vilka lagen skall äga tillämpning, noga anslutas till vad, som kommer att gälla angående tillämpligheten av de särskilda arrendeföreskrifterna. Detta torde enklast och lättfattligast ske så, att lagen förklaras tillämplig å bruksningsdel av den beskaffenhet och omfattning och tillhörig sådan ägare, att med avseende å arrende därav gäller lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag. Härvid förutsätter lagrådet, att enligt vad lagrådet i annat sammanhang hemställt dessa särskilda stadganden komma att äga tillämplighet endast å viss jord på landet.

Erinras må om den bristande överensstämmelse, som med de till lagrådet remitterade förslagens avfattning skulle komma att föreligga mellan arrendebestämmelserna och uppsiktsbestämmelserna därutinnan, att medan i 44 § sista stycket allmänna arrendelagen undantag göres för statsunderstödda egnehemsbolag och föreningar, något motsvarande undantag icke nämnes i förevarande förslag. Några skäl för denna bristande överensstämmelse mellan de olika förslagen, angivas icke och synas ej heller kunna med något berättigande anföras.

Iakttages icke vad sålunda erinrats och ej heller vad lagrådet i yttrande över förslaget till lag om ändring i vissa delar av 1907 års nyttjanderättslag vid dess 44 § hemställt om sådan lydelse av nämnda paragraf, att de i de följande paragraferna givna särskilda bestämmelserna icke bliva inom tillämplighetsområdet för den norrländska arrendelagen gällande vid sidan av denna, måste andra stycket av förevarande paragraf jämkas så, att ej den jord inom den norrländska arrendelagens giltighetsområde, för vilken den allmänna nyttjanderättslagens nyssnämnda bestämmelser skulle komma att undantagsvis gälla, bliver undandragen uppsikt.

Justitierådet Alexanderson, med vilken *regeringsrådet Planting-Gyllenbåga* instämde:

Iakttages icke vad lagrådet ovan under denna paragraf hemställt, men däremot min vid granskning av förslaget till lag om ändring i vissa delar av allmänna nyttjanderättslagen i fråga om 44 § gjorda hemställan om en lägre arealgräns för tillämpligheten av bestämmelserna i 46—52 §§ nämnda förslag, lärer motsvarande ändring böra företagas i första stycket av förevarande paragraf.

Bland de i andra stycket omförmälda, eljest norrländska arrendelagens geografiska område tillhörande landsdelarna upptages Värmlands län. Enligt vad i remissprotokollet upplyses beror detta förhållande på en avsikt att jämväl i arrendehänseende föreslå detta läns hänförande under norrlandslagstiftningen. I anledning härav må erinras, att ett iakttagande av min nyss omnämnda hemställan måhända borde föranleda ändrad ståndpunkt även i frågan vilkendera arrendelagen skall gälla för Värmlands län och således ock i frågan, huruvida länet skall i detta stycke omförmälas.

2 §.

Lagrådet:

Vad som åsyftas med 2 § och 9 § första stycket synes icke hava fått ett tillfredsställande uttryck. Lagtexten torde vinna avsevärt i klarhet och lättfattlighet, om dessa bestämmelser utbytas mot ett stadgande av innehåll, att uppsikten skall beträffande utarrenderad brukningsdel avse allenast byggnaderna, så framt ej jorden, under tid då brukningsdelen ännu icke var upplåten på arrende, varit föremål för syn jämlikt 5 §. Detta stadgande kunde lämpligen införas i en ny paragraf, som tillika borde ur 1 § upptaga angivandet av uppsiktens syfte.

3 §.

Justitierådet Alexanderson, med vilken *regeringsrådet Planting-Gyllenbåga* instämde, hänvisade till vad han ovan inledningsvis yttrat och anförde vidare:

Ordet jordbruksdrift i första stycket lärer böra utbytas mot jordbruk.

Vad i andra stycket stadgas torde kortare och riktigare kunna uttryckas därmed, att såsom vanhävd ej heller skall anses att bortföra eller lämna utan underhåll byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, såvida sammanslagningen erfordras för bildande av brukningsdel, varå brukaren kan av jordbruket vinna sin huvudsakliga bärgning (eller såsom i gällande lag: för bildande av bärkraftigt jordbruk).

Justitierådet Wedberg, med vilken *justitierådet von Seth* enade sig:

Det synes lämpligt att lagtermen vanhävd, efter vilken uppsiktslagen plägar allmänneligen benämnas, varder nyttjad redan vid angivandet av uppsiktens innebörd. Det kunde heta, ungefärligen, att uppsikt skall hållas att brukningsdelen ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes att dess

vidmakthållande äventyras, eller därigenom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla. Med en sådan redaktion skulle varje anledning saknas att, såsom sker i förslaget 3, 5 och 6 §§, närmare bestämma vad slags vanhävd där är i fråga.

Förevarande paragraf motsvarar 2 § i gällande uppsiktslag. Då denna så nyligen som år 1924 fått sitt nuvarande innehåll, bör detta icke nu återigen ändras med mindre klart övertygande skäl tala därför. Med hänsyn härtill vill jag icke anmärka mot att förslaget i första stycket bibehåller uttrycket »alldeles olämplig», ehuru jag för min del hellre sett att 1924 års lagändring nöjt sig med blott »olämplig». Men av samma hänsyn kan jag icke finna det riktigt, att stadgandet i andra stycket av gällande lags 2 § underkastas annat än en, visserligen mycket önskelig, rent formell jämkning. Även om den tillämnade nya regeln befrias från det redaktionsfel, som nu vidlåder den (i stället för »sådan jordbruk», som ju språkligt syftar å »därå bedrivet jordbruk», borde — om formuleringen i övrigt bibehålles — stå »sådan brukningsdel»), och det alltså bleve tydligt att undantagsbestämmelsen gäller blott det fall, att först å de sammanslagna ägorna kan idkas jordbruk, varav en åbo har sin huvudsakliga bärkning, synes mig regeln icke hava något bestämt företräde framför den nuvarande, av riksdagen för blott ett par år sedan beslutade och av Kungl. Maj:t sanktionerade, och detta evad man förnämligast tar i betraktande reglernas syftemål eller deras praktikabilitet.

Påfallande är att förslaget riktar sig icke redan mot sammanslagningen av brukningsdelar i och för sig, utan först mot en av dess möjliga konsekvenser, åbyggnads bortförande eller förfallande. Intet hindrar en jordägare att lägga förut skilda brukningsdelar i sambruk och uthyra de överflödiga husen till icke-jordbrukare. I denna del överensstämmer emellertid förslaget med gällande lag, och någon förändring härutinnan synes icke vara från något håll ifrågasatt.

6—8 §§.

Justitierådet Alexanderson, med vilken *regeringsrådet Planting-Gyllenbåga* instämde:

I 6 § och 7 § första stycket är avsett att utsäga, att i fråga om varje särskild åtgärd, som jordägaren åtager sig eller domstol ålägger honom att fullgöra, viss tid för detta fullgörande skall utsättas. Denna stadgandenas innebörd skulle med någon jämkning av formuleringen bliva mera otvetydigt uttryckt.

Syftet med nu berörda bestämmelser synes fordra, att ett ingripande med föreläggande, respektive nytt föreläggande, ävensom med bötesstraff skall kunna äga rum, så snart i fråga om en viss jordägaren åliggande åtgärd den utsatta tiden förflutit, utan att åliggandet fullgjorts. I enlighet härmed är också jordkommissionens förslag — från vilket bestämmelsen om viss tid för varje särskild åtgärd hämtats — avfattat. Departementsförslaget har däremot vid avfattningen i förevarande del (7 § andra stycket och 8 §) tagit gällande lags

på andra förutsättningar byggda lydelse till mönster. Det hemställs, att ändring härutinnan vidtages.

icke blott jordsakkunnigas utan jämväl jordkommissionens år 1923 avgivna och i denna punkt enhälliga förslag upptager i likhet med gällande lag ett bötesmaximum av tvåtusen kronor. Den höjning till femtusen kronor, som i departementsförslaget vidtagits, synes desto mera anmärkningsvärd som utredningen i ärendet icke giver vid handen, att gällande lags böteshot skulle visat sig brista i effektivitet och dessutom, därest den nya ordningen med viss tid för varje särskild åtgärd legaliseras, straffbestämmelsen kan bliva att tillämpa ett flertal gånger i fall, där med nu gällande lag ett enda ansvar skolat följa.

Justitierådet Wedberg, med vilken *justitierådet von Seth* förenade sig:

Vad som i 7 § åsyftas med bestämmelsen att viss tid skall föreläggas, inom vilken en var av åtgärderna för vanhävds avhjälpande skall vara fullgjord, var i jordkommissionens förslag (8 §) klarare uttryckt så, att för en var av åtgärderna skall föreläggas viss tid, inom vilken densamma skall vara vidtagen. Särskilt i betraktande av ingressen till 7 §:s andra stycke, där det talas om att föreskrivna åtgärder ej fullgöras inom bestämd tid, skulle en domstol med förslagens avfattning kunna tro sig icke i något fall behöva giva annat föreläggande än att ägaren skall inom en viss bestämd tid hava fullgjort samtliga de föreskrivna åtgärderna. Då emellertid förslagens mindre goda uttryckssätt redan förekommer i skogsvårdslagen, även i vad det innebär att en åtgärd skall vara »fullgjord» (icke såsom med språkbruket och gällande uppsiktslag överensstämmer »vidtagen» eller »verkställd»), bör det måhända få passera. Dock bör under alla omständigheter nyssnämnda ingress jämkas till, exempelvis, »försittes sådan tid» eller »verkställs ej åtgärd inom därför bestämd tid».

Att en överenskommelse eller ett föreläggande skall enligt förslaget kunna angiva flera olika tider för vidtagande av åtgärder till vanhävds avhjälpande synes icke hava vederbörligen beaktats vid avfattningen av 8 §. I anslutning till ordalagen i 25 § 2 mom. skogsvårdslagen torde i första punkten lämpligen kunna talas om eftersättande av åtgärd, för vars vidtagande tid blivit bestämd jämlikt 6 § eller 7 § första eller andra stycket, och om ansvar för den, som under den föresatta tiden ägt företräda bolaget eller föreningen.

Beträffande bötesstadgandet instämmer jag med justitierådet Alexanderson.

9 §.

Lagrådet:

Om, på sätt vid 2 § blivit hemställt, första stycket i nu förevarande paragraf sammanföres med 2 §, vinnes bl. a. den fördel att, efter den redaktionella jämkning, som nuvarande andra stycket till följd därav måste undergå, någon tvekan icke kan råda därom att dess bestämmelser om ägarnas ansvarighet gälla den vid syn jämlikt 5 § anmärkta vanhävden, evad den vidlåder både jord och byggnader eller blott endera delen.

14 §.

Justitierådet Wedberg, med vilken *justitierådet von Seth* instämde:

Därest, i enlighet med vad jag anført, gällande lags bestämmelse i 2 § andra stycket bibehålles i sak oförändrad, lärer förutsättningen för dispens enligt andra stycket av nu förevarande paragraf böra angivas så, att synnerliga skäl prövas tala för att bruksdel sammanslås med annan. En sådan omredigering synes mig för övrigt under alla omständigheter önskelig, likasom paragrafen i sin helhet lämpligen kunde erhålla en lättlästare och mindre ordrik formulering.

Ur protokollet:

Oskar Adelsohn.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinscn-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 24 februari 1927.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena LÖFGREN, statsråden THYRÉN, RIBBING, MEURLING, GÄRDE, PETERSSON, HELLSTRÖM, ROSÉN, HAMRIN, ALMKVIST, LYBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Thyrén, lagrådets den 10 januari 1927 avgivna utlåtande över det den 3 december 1926 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående uppsikt å vissa jordbruk*.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

»Inom lagrådet har givits uttryck för en viss tveksamhet i fråga om behövligheten av den föreslagna utvidgningen av uppsiktslagens tillämplighet även till mellersta och södra Sverige. Vad härutinnan anförts inom lagrådet har emellertid ej föranlett mig att frångå den uppfattning, som jag i anslutning till jordsakkunnigas betänkande uttalat vid remissen till lagrådet, att en uppsiktslag är ett nödvändigt komplement till en skärpt arrendelagstiftning.

Beträffande de ändringsförslag i sakligt hänseende, vilka innefattas i särskilda inom lagrådet avgivna yttranden, har jag, utom beträffande vissa mindre väsentliga punkter, som icke torde behöva här särskilt omnämnas, ej funnit mig kunna biträda desamma.

Vad särskilt angår den ifrågasatta höjningen av bötesmaximum i 8 §, vilken avstyrkts av lagrådets samtliga ledamöter, torde utöver vad jag vid remissen till stöd för höjningen anført böra beaktas, att jordkommissionens förslag, som, enligt vad lagrådet erinrat, upptager enahanda bötesmaximum som det för närvarande stadgade, jämväl innehåller en bestämmelse, att därest jordbruk utsatts för synnerligen grov vanhävd och jordägaren visat uppenbar tredska vid vanhävdens avhjälpande, domstolen skulle äga förordna om tvångsförsäljning av den vanhävdade fastigheten.

I fråga om samtidigt ifrågasatta ändringar i arrendelagstiftningen har tiden för dessa lagars ikraftträdande föreslagits till den 1 augusti 1927. Mot att även låta förevarande lag träda i kraft vid samma tidpunkt talar den omständigheten, att det, särskilt med hänsyn till föreskriften, att landstingen skola höras över förslag till reglemente för jordbrukskommissionerna, ej torde låta sig göra att före nämnda dag reglera uppsiktsmyndigheternas organisation. Såsom framgår av 1 § medför den omstän-

digheten, att ifrågavarande lag träder i kraft å senare dag än ändringarna i arrendelagstiftningen tydligen icke, att från lagens tillämpning efter dess ikraftträdande kommer att undantagas sådana brukningsdelar, som upplåtits på arrende enligt avtal, ingångna därförinnan men efter arrendelagstiftningens ikraftträdande den 1 augusti 1927.

Beträffande 2 § och 9 § första stycket i det remitterade förslaget har lagrådet i förtydligande syfte hemställt om en annan formulering av ifrågavarande bestämmelser, ävensom att 9 § första stycket måtte överflyttas till 2 §. Den formulering lagrådet förordat giver emellertid icke uttryck för förslagets ståndpunkt, att ansvar för vanhävd å jord i fråga om brukningsdel, som varit föremål för syn, innan brukningsdelen upplåtits på arrende, skall omfatta allenast den vid synen befintliga vanhävden.

Med anledning av vad lagrådet i övrigt erinrat mot förslagets formella avfattning i vissa hänseenden har förslaget därutinnan undergått någon överarbetning. I samband därmed hava vidtagits vissa andra jämkningar av redaktionell natur.»

Föredraganden uppläser härefter det överarbetade förslaget samt hemställer, att detsamma måtte genom proposition föreläggas innevarande års riksdag till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

H. Stefenson.